

الگوی تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط
۱. تحلیلی بر مفهوم و اهمیت تأمین مالی
بنگاه‌های کوچک و متوسط

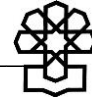
معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۴۳۸۰
مردادماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده.....	۴
مقدمه.....	۴
۱. تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۵
۲. اهمیت و نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد.....	۸
۱-۲. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در اشتغال.....	۸
۲-۲. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در هدایت بخش غیررسمی به بخش مولد اقتصاد.....	۱۱
۲-۳. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در کارآفرینی و خلق ایده‌های نو در تولید.....	۱۲
۲-۴. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در افزایش رقابت‌پذیری کالاها در بازار جهانی.....	۱۳
۲-۵. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در تجمیع پس‌اندازهای خرد.....	۱۳
۳. وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران.....	۱۴
۴. موانع پیش روی بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۱۹
۵. راهکارهای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۲۵
۱-۵. تدوین ساختار نهادی کارآ و منسجم برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۲۵
۲-۵. تدوین بسته‌های حمایتی برای ارائه خدمات به بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۲۹
۳-۵. توسعه بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۳۰
۴-۵. توسعه شبکه‌ای بنگاه‌های کوچک و متوسط.....	۳۴
۶. پیشنهادها و توصیه‌های سیاستی.....	۳۶
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۳۸
منابع و مأخذ.....	۳۹

الگوی تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط

۱. تحلیلی بر مفهوم و اهمیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط

گرافیک اطلاع‌رسان^۱

الگوی حمایت از تولید

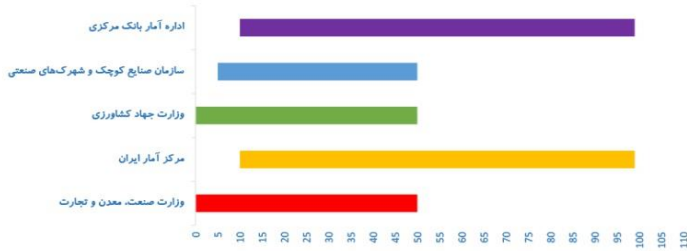
۱. تحلیلی بر مفهوم و اهمیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط

تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط

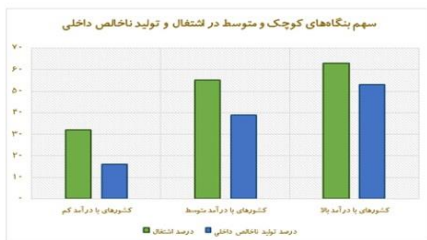
تعریف های مختلف از بنگاه های کوچک و متوسط در کشور بر حسب تعداد کارکنان

تعریف بانک جهانی از بنگاه‌های کوچک و متوسط

جایگاه و اهمیت بنگاه‌های کوچک و متوسط

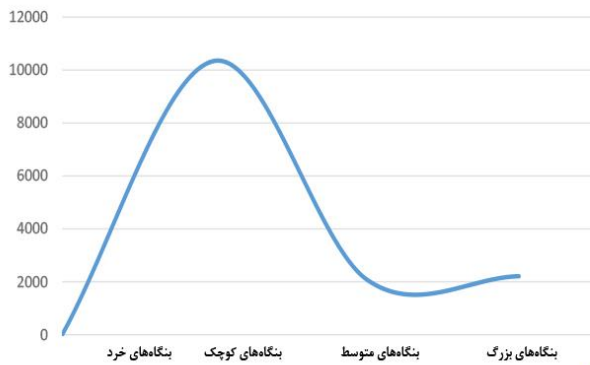
از هر ۱۰ فرصت شغلی جدید ۹ فرصت از طریق بنگاه‌های کوچک و متوسط خلق می‌شود. (در کشورهای کمتر توسعه یافته)

۹۹ درصد از بنگاه‌های تولیدی منطقه یورو بنگاه‌های کوچک و متوسط هستند.

بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط

تعداد بنگاه‌ها

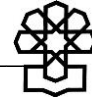
استخراج میانه گمشده در فضای کسب و کار کشور

مهم‌ترین موانع پیش روی بنگاه‌های کوچک و متوسط

میزان دسترسی بنگاه‌های کوچک و متوسط به منابع مالی در سراسر جهان

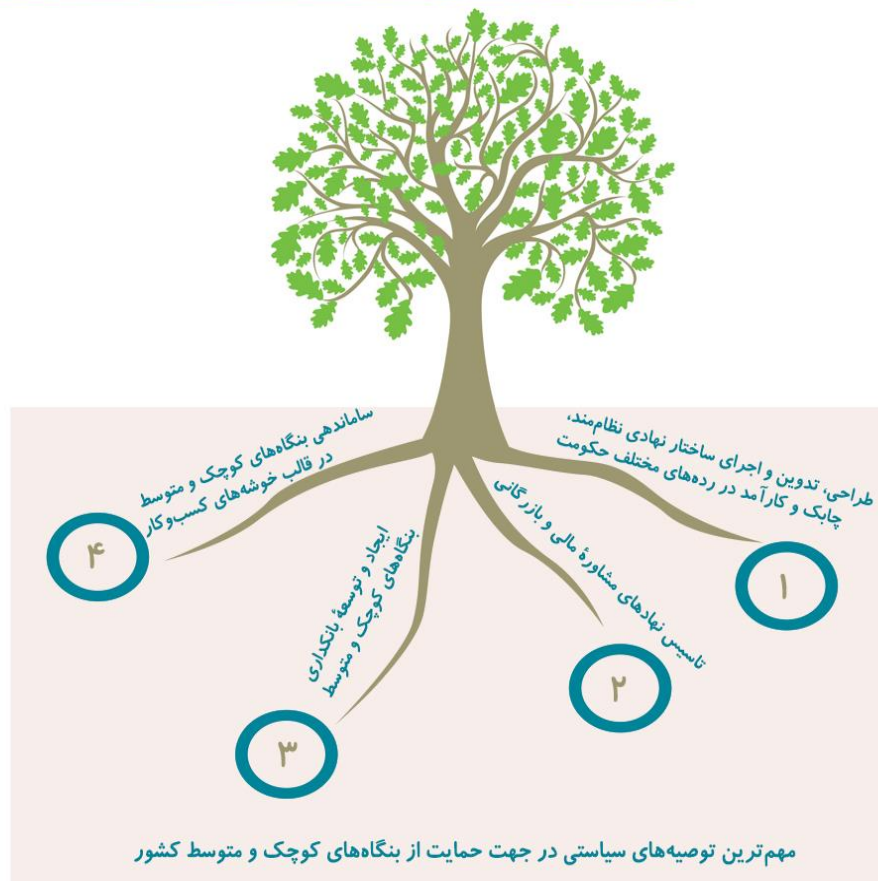

راهکارهای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط

مهم‌ترین بسته‌های سیاستی دولت ها
برای ارائه خدمات به بنگاه‌های کوچک و متوسط

پیشنهادات و توصیه‌های سیاستی

چکیده

طی چند دهه اخیر ایجاد و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط یکی از ارکان مهم توسعه اقتصادی کشورها بوده است. مؤلفه‌های ساختاری که در این بنگاه‌ها وجود دارد آنها را به عنوان منبع اصلی کارآفرینی و نوآوری در تولید، خلق فرصت‌های شغلی جدید و تحول در صادرات کشورها معرفی کرده است. در این مطالعه به روش کتابخانه‌ای و جستجوی موضوعی، ضمن بررسی ادبیات موجود در مورد بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط، نشان داده می‌شود علیرغم اینکه در ماده (۸۰) قانون برنامه پنجم توسعه، حمایت و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط مورد تأکید قرار گرفته و دولت مکلف به طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های حمایتی شده است، سازوکار معینی در راستای ایجاد و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور موجود نیست. صحت این ادعا با ارزیابی چند معیار در مورد کسب‌وکار بنگاه‌های کوچک و متوسط، از جمله تعیین میانه گمشده در ساختار تولید کشور و درصد ارزش‌افزوده بنگاه‌های کوچک و متوسط نسبت به کل ارزش‌افزوده اقتصاد تأیید می‌شود. در ادامه راهکار برخی کشورهای پیشرو در زمینه حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط مورد بررسی قرار گرفته و در پایان پیشنهادهایی همچون تأسیس و توسعه بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط به عنوان اصلی‌ترین منبع تأمین مالی این بنگاه‌ها، تدوین بسته‌های حمایتی مبتنی بر فضای کسب‌وکار کشور و اصلاح ساختار و قوانین و مقررات با هدف تسهیل فعالیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد کشور ارائه شده است.

مقدمه

بنگاه‌های کوچک و متوسط نهادهای محدود اقتصادی هستند که از طریق انباشت منابع مالی خرد، کارآفرینی و پیوند با صنایع، زمینه‌های توسعه اقتصادی را فراهم می‌آورند. این بنگاه‌ها همچنین در رشد اقتصادی، اشتغال، تولید ثروت و کاهش فقر کشورها نقش حیاتی ایفا می‌کنند^۱. به همین علت این دسته از بنگاه‌ها همواره کانون توجه دولت و تصمیم‌گیران اقتصادی بوده‌اند. همچنین بنگاه‌های کوچک و متوسط به واسطه جایگاه و ظرفیت‌های خود در سال‌های اخیر مورد اقبال سیستم بانکی کشورها نیز

۱. برخی از تحقیقات که مؤید این موضوع هستند، عبارتند از:

- Ayyagari, Meghana, Thorsten Beck, and Asli Demirgüç-Kunt. "Small and Medium Enterprises Across the Globe: A New Database", 2003.

- T Beck, A Demirguc-Kunt, R Levine. "SMEs, Growth, and Poverty: Cross-country Evidence", 2005.

- Beck, Thorsten, Ross Levine, and Norman Loayza. "Finance and the Sources of Growth", 2000.

قرار گرفته‌اند.^۱ طی سال‌های اخیر مطالعات بسیاری در باب معرفی شاخه جدیدی از بانکداری با عنوان بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط انجام شده و هم‌اکنون بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط با ادبیات اقتصادی قابل قبول مورد توجه کشورها قرار گرفته است. توجه به بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط برای کشور به دلایل زیر پراهمیت است:

الف) اقتصادهای نوظهور دنیا در یک دهه اخیر از بنگاه‌های کوچک و متوسط به عنوان موتور محرک رشد اقتصادی خود استفاده نموده‌اند و توجه و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط می‌تواند در رونق تولید و خروج از رکود اقتصادی کشور بسیار راهگشا باشد.^۲

ب) بهبود فضای کسب‌وکار یک کشور براساس معیارهای آسان یا دشوار بودن راه‌اندازی بنگاه‌های خرد تا متوسط ارزیابی می‌شود.

ج) بررسی آمار بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط^۳ در کشور نشان‌دهنده آسیب‌پذیری این بخش مهم، به دلیل نبود بسته حمایتی از طرف دولت و همچنین عدم توفیق سیستم بانکداری در تعامل مثبت، منضبط و کارآ با این بنگاه‌هاست.^۴

در بخش اول این مطالعه تعاریف مختلف بنگاه‌های کوچک و متوسط ارائه می‌شود، سپس جایگاه و اهمیت این بنگاه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. پس از آن تمرکز روی بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط صورت گرفته و مفاهیم مربوط به آن بررسی می‌شود. در ادامه راهکار کشورها برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط مرور و در پایان توصیه‌ها و پیشنهادها سیاستی ارائه می‌شود. در گزارش‌های بعدی به بررسی مدل اسلامی بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط پرداخته خواهد شد و عملکرد برخی از کشورهای منطقه منا در این باب مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت.

۱. تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط

بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد جهانی با تعاریف متفاوتی از دیگر بنگاه‌ها متمایز شده‌اند. تلاش‌های زیادی برای ارائه تعریف جامع و واحدی از بنگاه‌های کوچک و متوسط از سوی سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی بین‌المللی - که طی سال‌های بعد از بحران مالی غرب، نقش مهمی در برجسته نمودن نقش

۱. به طور کلی در تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط شرکت‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر، بیش از بانک‌ها نقش‌آفرین هستند، اما به علت سود بالای تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط، بانک‌ها هم طی یک دهه اخیر در این حوزه وارد شده و اکنون مدل‌های پیشرفته بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط از طرف نهادهای بین‌المللی و بانک‌های پیشرو تدوین شده است.

۲. برای مطالعه بیشتر در مورد تأثیر بنگاه‌های کوچک و متوسط بر رشد اقتصادهای نوظهور دنیا می‌توانید به مقاله زیر مراجعه کنید:
Micro, Small and Medium-Sized Enterprises in Emerging Markets, McKinsey&Company(2012)
۳. به علت نبود آمار رسمی بنگاه‌های کوچک و متوسط بخش کشاورزی و خدمات، در بررسی‌های آماری کشور فقط بخش صنعت مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۴. در ادامه مطالعه به دلایل و آسیب‌شناسی این بحث می‌پردازیم و برای مطالعه بیشتر، به مقاله، پدram سلطانی و همکاران، بررسی نظام تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران با عنایت به تجارب سایر کشورها، ۱۳۹۲، مراجعه کنید.

بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد جهان ایفا نمودند. صورت گرفته است، لکن تاکنون تعریف جامع و واحدی از بنگاه‌های کوچک و متوسط در دست نیست. هر کشور، سازمان یا نهادی براساس معیارهای خاص خود بنگاه‌های کوچک و متوسط را تعریف کرده است. اهم معیارهایی که براساس آنها بنگاه‌های کوچک و متوسط شناسایی می‌شوند عبارتند از: تعداد کارکنان، میزان سرمایه، ارزش دارایی، میزان فروش سالیانه و نوع مالکیت. البته در برخی موارد سعی شده است تا تلفیقی از این معیارها برای تعریف و دسته‌بندی بنگاه‌های کوچک و متوسط لحاظ شود.^۱ برخی از تعاریف بنگاه‌های کوچک و متوسط براساس معیارهای ذکر شده، در سازمان‌های بین‌المللی به شرح زیر است:

جدول ۱. تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در سازمان‌های بین‌المللی

سازمان	حداکثر تعداد کارکنان (نفر)	حداکثر درآمد یا گردش مالی (دلار)	حداکثر دارایی (دلار)
بانک جهانی	۳۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰
بانک توسعه قاره آمریکا ^۲	۱۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	-
بانک توسعه آفریقا ^۳	۵۰	-	-
بانک توسعه آسیا	-	-	-
برنامه توسعه سازمان ملل ^۴	۲۰۰	-	-

توضیحات:

۱. تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در سازمان‌های مذکور از تارنمای رسمی آنها استخراج شده است. این تعاریف مبنای گزارش‌های کارشناسی سازمان‌ها در مورد وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط کشورهای جهان است.
۲. بانک توسعه آسیا تعریف رسمی از بنگاه‌های کوچک و متوسط ارائه نکرده و از تعاریف نهادهای رسمی کشورهای عضو استفاده می‌کند.

با پیدایش ادبیات مربوط به بنگاه‌های کوچک و متوسط، کشورها عمدتاً بر مبنای تعداد کارکنان این بنگاه‌ها را دسته‌بندی می‌کردند، اما اکنون اکثر کشورها - به خصوص کشورهای توسعه یافته - بنگاه‌ها را براساس تلفیقی از شاخص‌های ارائه شده در جدول ۱ دسته‌بندی می‌کنند. در زیر به معیارهای تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در برخی از کشورهای منتخب اشاره می‌شود.

۱. برای دسترسی به تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط ۱۳۲ کشور جهان به آدرس زیر مراجعه کنید:

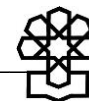
<http://www.ifc.org/msmecountryindicators>

۲. Inter-American Development Bank (IADB)

۳. African Development Bank (AFDB)

۴. United Nations Development Programme (UNDP)

جدول ۲. معیارهای تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورهای منتخب

کشور	براساس تعداد کارکنان	براساس نوع فعالیت	براساس میزان دارایی، گردش مالی و سرمایه‌گذاری	تقسیم‌بندی بنگاه‌ها به خرد، کوچک و متوسط
کانادا	✓	✓	✓	✓
ژاپن	✓	✓	✓	
هند		✓	✓	✓
سوئیس	✓		✓	✓
انگلیس	✓		✓	✓
آمریکا	✓	✓	✓	✓
آرژانتین	✓	✓	✓	✓
استرالیا	✓			✓
برزیل	✓			✓
چین	✓	✓	✓	
روسیه	✓		✓	✓
سنگاپور	✓	✓	✓	
ترکیه	✓		✓	✓
تاجیکستان	✓			
قطر	✓			
اردن	✓			

توضیحات:

- اطلاعات جدول از "<http://www.ifc.org/msmecountryindicators>" استخراج شده است.
- اطلاعات مربوط به کشورها نشان‌دهنده توجه کشورهای توسعه یافته به تعاریف تلفیقی از بنگاه‌های کوچک و متوسط است؛ نکته‌ای که در کشورهای کمتر توسعه یافته کمتر وجود دارد.

در ایران تعریف واحد و رسمی از بنگاه‌های کوچک و متوسط موجود نیست؛ همچنین همه تعاریف موجود از طرف سازمان‌های رسمی بر مبنای تعداد کارکنان ارائه شده است. مهم‌ترین تعاریف موجود در زمینه بنگاه‌های کوچک و متوسط از سوی نهادهای مختلف کشور در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. تعاریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران

نام سازمان	تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط
وزارت صنعت، معدن و تجارت	بنگاه‌های کمتر از ۵۰ نفر کارکن بنگاه‌های کوچک و متوسط تعریف می‌شوند.
مرکز آمار ایران	کسب‌وکارها به چهار گروه طبقه‌بندی شده است: ۱-۹ کارکن «خرد»، ۱۰-۴۹ کارکن «کوچک»، ۵۰-۹۹ کارکن «متوسط» و بیش از ۱۰۰ کارکن «بزرگ»
وزارت جهاد کشاورزی	بنگاه‌های کمتر از ۵۰ نفر کارکن بنگاه‌های کوچک و متوسط تعریف می‌شوند.
سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی	بنگاه‌های بین ۵ تا ۵۰ نفر بنگاه‌های کوچک و متوسط تعریف می‌شوند.
اداره آمار بانک مرکزی	بنگاه‌های با کمتر از ۱۰ نفر کارکن «خرد»، ۱۰ تا ۴۹ نفر کارکن «کوچک»، ۵۰ تا ۹۹ نفر کارکن «متوسط» و بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن «بزرگ» تعریف می‌شوند.

Source: <http://www.cbi.ir/showitem/12096.aspx>

۲. اهمیت و نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد

همان‌گونه که در بخش قبل عنوان شد، نگاهی به جایگاه و کارکردهای بنگاه‌های کوچک و متوسط نشان می‌دهد این بنگاه‌ها به عنوان موتور محرکه رشد اقتصادی در کشورها نقش‌آفرین هستند و طی سال‌های اخیر با فهم دولت‌ها از نقش و جایگاه بنگاه‌های کوچک و متوسط، کارکرد آنها در اقتصاد کشورها برجسته‌تر شده است. جهت تبیین اهمیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد می‌توان مهمترین کارکردهای این بنگاه‌ها را در اقتصاد بررسی کرد. مهمترین مؤلفه‌هایی که در این باب باید مورد توجه واقع شود، عبارتند از:

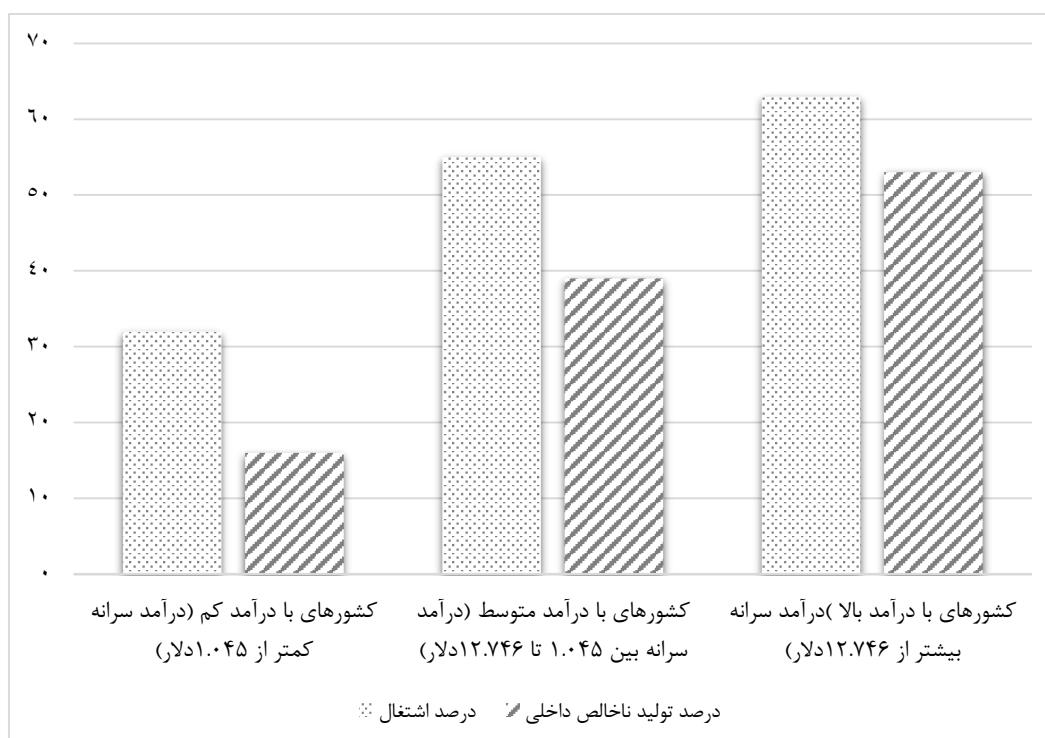
۲-۱. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در اشتغال

درصد بالایی از نیروی کار هر کشور در بنگاه‌های کوچک و متوسط فعالیت می‌کنند و همین دلیل کافی است تا دولت‌ها با حساسیت بالایی به عملکرد بنگاه‌های کوچک و متوسط نظارت داشته باشند؛ اما آنچه درباره بنگاه‌های کوچک و متوسط حائز اهمیت است، ظرفیت آنها در خلق فرصت‌های شغلی جدید و به کارگرفتن نیروهای بیکار در کشورهاست که این مکانیسم منجر به تعدیل نرخ بیکاری می‌شود. براساس آمار کمیسیون اروپا ۸۰ درصد از خلق فرصت‌های شغلی جدید در اتحادیه اروپا در پنج سال منتهی به سال ۲۰۱۲ بر عهده بنگاه‌های کوچک و متوسط بوده است.^۱ در نمودارهای زیر درصد اشتغال در بنگاه‌های کوچک و متوسط به تفکیک کشورهای دارای گروه‌های درآمدی متفاوت ارائه شده است.

۱. Roads to Success: SME Exports, the Authority of the House of Lords, Report of Session 2012-13, p.9.

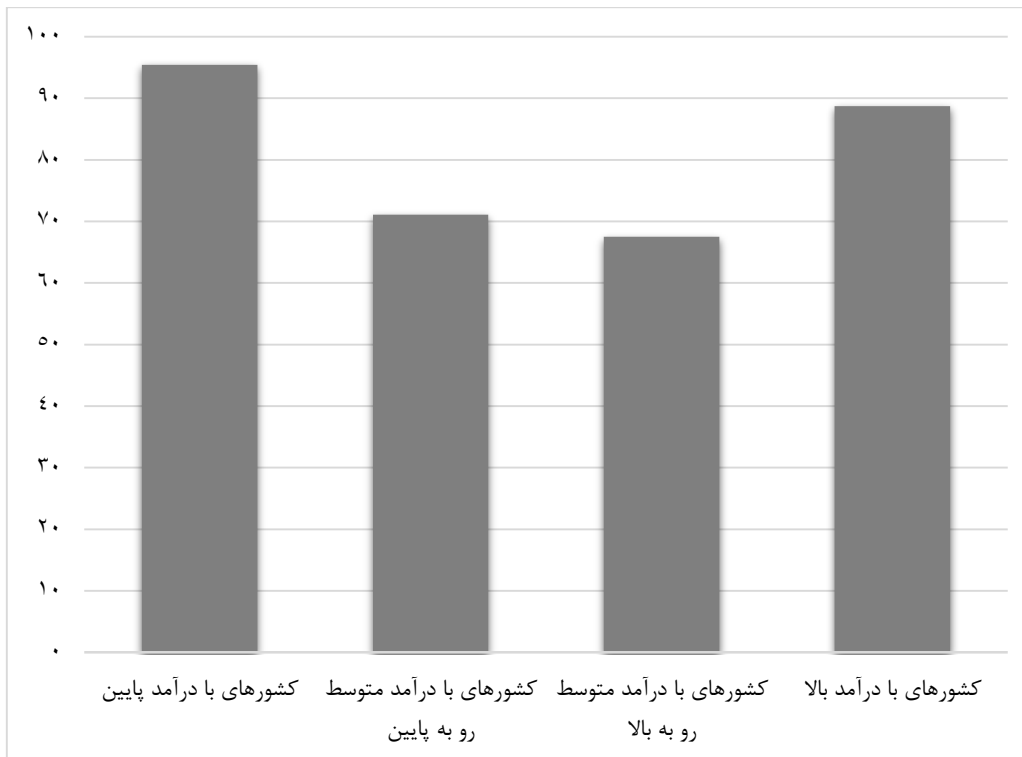
نمودار ۱. درصد اشتغال و تولید ناخالص داخلی بنگاه‌های کوچک و متوسط به تفکیک درآمدی کشورها^۱

توضیحات:

۱. مبنای دسته‌بندی بنگاه‌های کوچک و متوسط در این نمودار تعداد کارکنان ۵ تا ۹۹ نفر در نظر گرفته شده است.
۲. تقسیم‌بندی رده درآمدی کشورها براساس تعریف بانک جهانی می‌باشد و این نمودار براساس داده‌های ۱۳۵ کشور استخراج شده است.
۳. همان‌طور که در نمودار دیده می‌شود بنگاه‌های کوچک و متوسط حدود ۶۰ درصد اشتغال و ۵۰ درصد تولید ناخالص ملی را در کشورهای با درآمد بالا به خود اختصاص داده‌اند. این نسبت در کشورهای کم درآمد به حدود ۲۰ درصد از اشتغال و ۱۵ درصد از تولید ناخالص ملی کاهش می‌یابد.

نمودار ۲. سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط در خلق فرصت‌های شغلی جدید^۱ - ۲۰۱۱ (درصد)

توضیحات:

۱. مبنای دسته‌بندی بنگاه‌های کوچک و متوسط در این نمودار تعداد کارکنان ۵ تا ۹۹ نفر در نظر گرفته شده است، همچنین این نمودار براساس آمار ۸۱ کشور در سال ۲۰۱۱ استخراج شده است.
۲. کشورهای با درآمد متوسط رو به پایین با درآمد سرانه ۱,۰۴۵ تا ۴,۱۲۵ دلار و کشورهای با درآمد متوسط رو به بالا با درآمد سرانه ۴,۱۲۵ تا ۱۲,۷۴۶ دلار طبقه‌بندی می‌شوند. سایر رده‌های درآمدی در نمودار ۱ توضیح داده شده‌اند.
۳. بیش از ۸۰ درصد خلق فرصت‌های شغلی جدید توسط بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورهای مورد مطالعه تحقق می‌یابد که این امر نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط را در ایجاد اشتغال به خوبی نشان می‌دهد.

۱. Ayyagari, Demircuc-Kunt & Maksimovic, p.31.

۲-۲. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در هدایت بخش غیررسمی^۱ به بخش مولد اقتصاد

یکی از راهبردهای مهم برای هدایت بخش غیررسمی بازار به بخش مولد اقتصاد، توسعه و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط است و رونق این بنگاه‌ها منجر به کاهش نرخ مشارکت نیروی کار در شغل‌های کاذب و غیررسمی می‌شود. این راهبرد، به خصوص در مورد کشورهای کمتر توسعه یافته، به دلیل نسبت بالای بخش غیررسمی، می‌تواند مؤثر واقع شود. البته این احتمال وجود دارد که کاهش در بازارهای غیررسمی ناشی از عوامل بسیار دیگری باشد. صرف اینکه بیان کنیم هرچه کشورها پردرآمدتر شوند، بنگاه‌های کوچک و متوسط در آنها بیشتر شده و بازارهای غیر رسمی به سمت بازارهای رسمی و مولد هدایت می‌شوند، کافی نیست. این بدان معنی است که گرچه همبستگی بین درآمد بودن و گسترش بنگاه‌های کوچک و متوسط و کاهش سهم بازارهای غیررسمی در اقتصاد کشور وجود دارد، اما کاهش بازارهای غیررسمی صرفاً مربوط به افزایش بنگاه‌های کوچک و متوسط نیست و برای هدایت منابع به سمت تولید و بخش مولد اقتصادی، ضروری است سیاست‌هایی اتخاذ شود تا سودآوری فعالیت‌های مولد بیشتر از فعالیت‌های غیرمولد باشد تا به صورت طبیعی، منابع به سمت تولید حرکت کند و وظیفه نهادهای حاکمیتی در این وضعیت، به صرفه کردن فعالیت‌های مولد نسبت به فعالیت‌های غیرمولد با استفاده از سازوکارها و قوانین و سیاستگذاری است. لذا در این زمینه ضروری است تا دو راهبرد زیر به صورت همزمان پیگیری شود:

الف) افزایش هزینه فعالیت‌های غیرمولد اقتصادی،

ب) کاهش هزینه فعالیت‌های مولد اقتصاد.

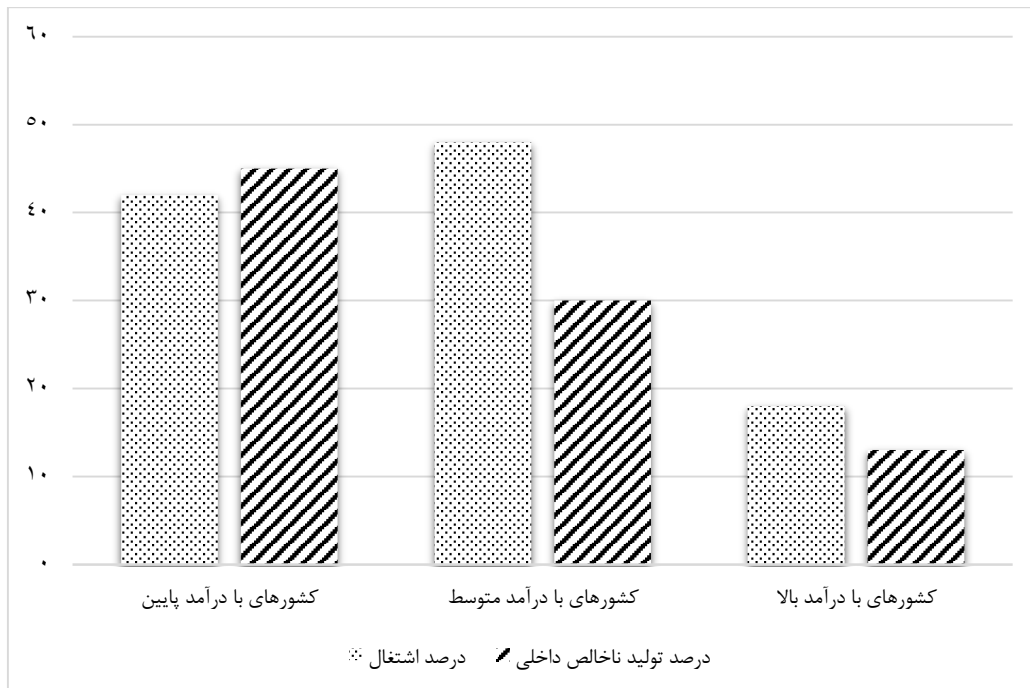
گسترش بنگاه‌های کوچک و متوسط به همراه افزایش هزینه فعالیت‌های غیرمولد اقتصادی و کاهش هزینه فعالیت‌های مولد اقتصاد است که می‌تواند به کاهش سهم فعالیت‌های غیرمولد در اقتصاد منجر شود. برای رسیدن به این مهم، اولین قدم ایجاد شفافیت اطلاعاتی است. در فضای عدم شفافیت، برنامه‌ریزی برای اقتصاد بسیار سخت می‌شود و به دلیل آثار مثبت بسیاری که ایجاد شفافیت اقتصادی در پیاده‌سازی یک اقتصاد مقاومتی واقعی دارد، لازم است تا این مسئله جدی‌تر پیگیری شود.

---

۱. بخش غیررسمی (Informal Sector)، اقتصاد غیررسمی (Informal Economy) یا اقتصاد خاکستری (Grey Economy) بخشی از اقتصاد است که نه مشمول مالیات می‌شود و نه از طرف دولت به هر شکلی بر آن نظارت می‌شود. بر خلاف اقتصاد رسمی، فعالیت‌های بخش غیررسمی اقتصاد در تولید ناخالص ملی (GNP) و تولید ناخالص داخلی (GDP) گنجانده نمی‌شود. برای مطالعه بیشتر به مقاله‌های زیر مراجعه کنید:

- "The Informal Economy: Fact Finding Study". Department for Infrastructure and Economic Cooperation, 2011.
- "Shadow Economies All over the World", The World Bank, 2010.

نمودار ۳. وضعیت بازار غیررسمی کشورهای جهان به تفکیک رده درآمدی^۱-۲۰۱۱

توضیحات:

۱. این نمودار براساس آمار ۸۱ کشور استخراج شده است.
۲. اگر این نمودار با نمودار ۱ مقایسه شود، نسبت معکوس اشتغال در بنگاه‌های کوچک و متوسط و اشتغال نیروی کار در بازارهای غیررسمی قابل توجه است.

۲-۳. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در کارآفرینی و خلق ایده‌های نو در تولید

ایده‌های کارآفرینی و دانش‌بنیان در بستر بنگاه‌های کوچک و متوسط رشد و گسترش پیدا می‌کنند. به همین دلیل یک رابطه معنادار بین رونق بنگاه‌های کوچک و متوسط و توسعه کارآفرینی وجود دارد. به عبارت دیگر اگر کارآفرینی را یک فرآیند در نظر بگیریم، بنگاه‌های کوچک و متوسط ابزار اجرایی آن در بخش‌های مختلف اقتصاد هستند که حمایت از این بنگاه‌ها به رشد و گسترش کارآفرینی منجر خواهد شد.^۲ شکل زیر رابطه بین کارآفرینی و بنگاه‌های کوچک و متوسط را به خوبی نشان می‌دهد.

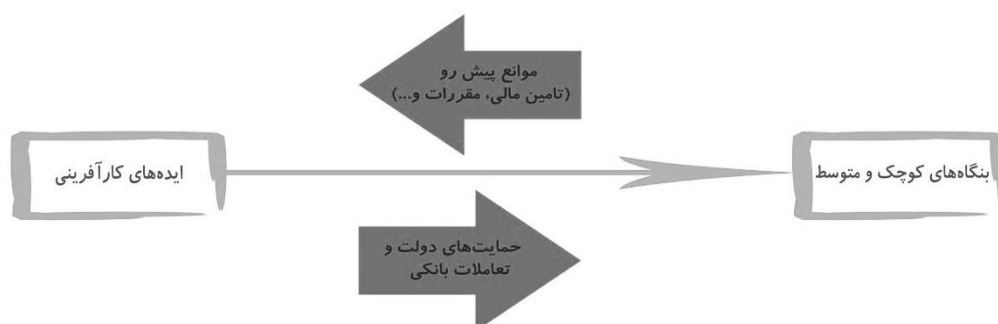
۱. Ayyagari, Demirguc-Kunt & Maksimovic, p. 29.

۲. برای مطالعه بیشتر مراجعه کنید به:

Is Small and Medium Enterprises (SMEs) an Entrepreneurship?, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 2012.

شکل ۱. رابطه بین کارآفرینی و بنگاه‌های کوچک و متوسط

۲-۴. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در افزایش رقابت‌پذیری کالاها در بازار جهانی

رقابت‌پذیری در بازارهای جهانی کالا و خدمات یکی از مهمترین مزیت‌های تجارت بین‌المللی کشورهاست که بنگاه‌های کوچک و متوسط با تولید کالاهای جدید و متنوع در این باب نقش بی‌بدیلی بر عهده دارند. مطالعه دلایل رشد اقتصادهای نوظهور به وضوح نشان‌دهنده این بحث است که بنگاه‌های کوچک و متوسط نقش معناداری در رشد صادرات این کشورها داشته‌اند و بر این اساس مورد حمایت قرار گرفته‌اند.^۱

۲-۵. نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در تجمیع پس‌اندازهای خرد

خلق کانال‌های متنوع و کارآ برای هدایت پس‌اندازهای خرد به سمت تولید در اقتصاد یکی از مهمترین دغدغه‌های اقتصادی دولت‌هاست. بنگاه‌های کوچک و متوسط به خوبی می‌توانند ضمن تجمیع پس‌اندازهای پراکنده در اقتصاد، زمینه‌های تزریق منابع مالی خرد به تولید را فراهم کنند. مواردی که در بالا اشاره شد، به خوبی نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط را به عنوان موتور محرکه رشد اقتصادی کشورها نشان می‌دهد. برای مثال یکی از مهمترین عوامل رشد چشمگیر اقتصادهای نوظهور دنیا رونق فضای رشد و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط این کشورهاست و این بنگاه‌ها به عنوان محور اصلی استحکام بازار مورد توجه قرار گرفته‌اند. محورهای اشاره شده در مورد اهمیت و نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط را در قالب شکل زیر می‌توان دید.

۱. Micro, Small and Medium-Sized Enterprises in Emerging Markets, McKinsey & Company, 2012, p.9.

شکل ۲. اهمیت و نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد

۳. وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران

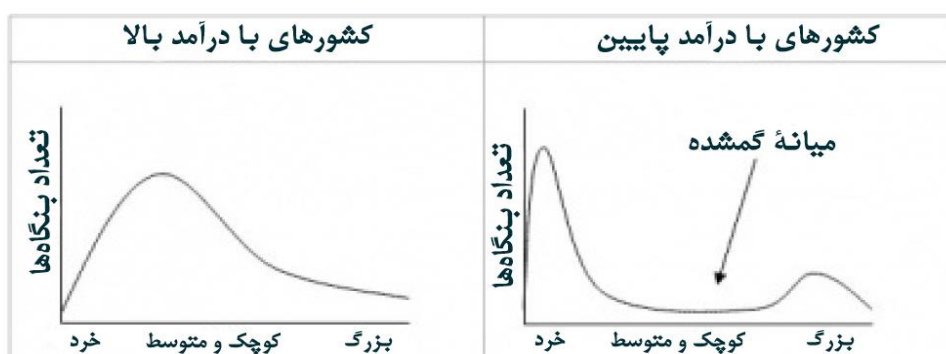
در بخش قبل سعی شد تا اهمیت و جایگاه بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد تبیین شود و در این بخش به ارزیابی وضعیت بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط کشور پرداخته می‌شود. در این بخش ابتدا سعی می‌شود که با بهره‌گیری از آمار موجود، وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط مورد بررسی قرار گیرد، سپس با در نظر گرفتن مؤلفه‌های ساختاری تولید کشور، تحلیل مختصری از وضعیت این بنگاه‌ها ارائه می‌گردد. برای ارزیابی وضعیت این بنگاه‌ها ابتدا مفهوم میانه گمشده^۱ مطرح می‌شود و با توجه به آن وضعیت بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط کشور بررسی می‌شود. سپس با استفاده از دو معیار درصد اشتغال بنگاه‌های کوچک و متوسط نسبت به کل اشتغال و درصد ارزش‌افزوده بنگاه‌های کوچک و متوسط نسبت به کل ارزش‌افزوده اقتصاد این ارزیابی تکمیل می‌شود.

اگر در کشوری تعداد بسیار زیادی از بنگاه‌های کوچک و بزرگ وجود داشته باشد و در این میان بنگاه‌های با حجم میانه در اقتصاد این کشور کم باشد، نشان‌دهنده وضعیت ضعیف حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد است. این فقدان بنگاه‌های کوچک و متوسط که عمدتاً در کشورهای کمتر توسعه یافته رخ می‌دهد، میانه گمشده نام دارد.^۲ نمودار زیر به وضوح مفهوم میانه گمشده را نمایش می‌دهد.

۱. Missing Middle

۲. What is the Missing Middle?, Harvard Kennedy School, Entrepreneurial Finance Lab Research Initiative

نمودار ۴. مفهوم نموداری میانه گمشده^۱

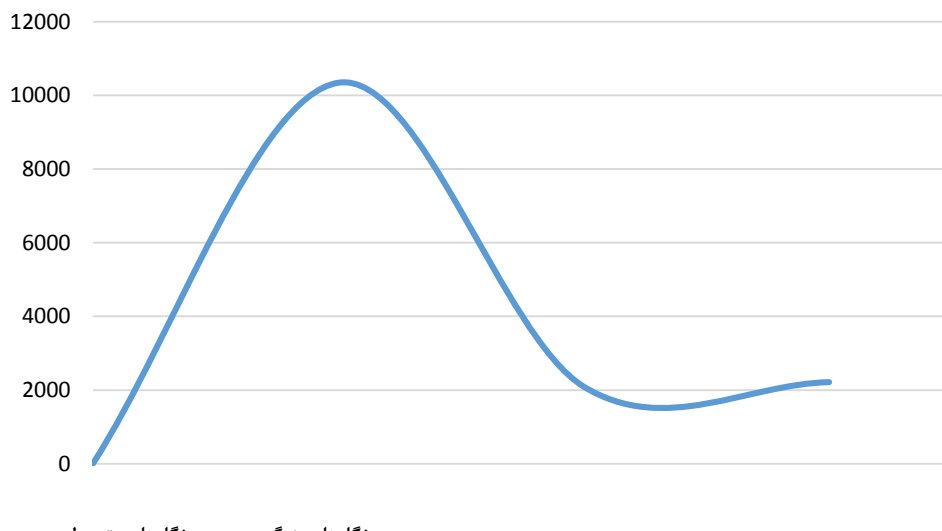
اگر براساس تقسیم‌بندی مرکز آمار ایران بنگاه‌های ۱-۹ نفر کارکن بنگاه‌های خرد، ۱۰-۴۹ نفر کارکن کوچک، ۵۰-۹۹ نفر کارکن متوسط و بیش از ۱۰۰ نفر کارکن بنگاه‌های بزرگ در نظر گرفته شوند، همان‌طور که در جدول ۴ و نمودار ۵ ملاحظه می‌شود، میانه گمشده در ساختار تولید صنعتی کشور کاملاً مشهود است. وقوع میانه گمشده به این معنی است که بنگاه‌های خرد عمدتاً نمی‌توانند مراحل بلوغ خود را در فضای کسب‌وکار کشور به سلامت طی کنند و بخشی از آنها از صحنه تولید حذف شده و برخی دیگر در بازار غیررسمی به فعالیت خود ادامه می‌دهند. این مکانیسم معیوب به دلیل وجود موانع فراوان در فضای کسب‌وکار رخ می‌دهد که در بخش بعد به آن پرداخته خواهد شد.

جدول ۴. تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی به تفکیک تعداد کارکنان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰

کارگاه‌های خصوصی						سال فعالیت
نسبت بنگاه‌های کوچک و متوسط به کل (درصد)	جمع کل بنگاه‌ها	جمع بنگاه‌های کوچک و متوسط	۱۰۰ نفر و بیشتر (بنگاه‌های بزرگ)	۵۰ تا ۹۹ نفر (بنگاه‌های متوسط)	۱۰ تا ۴۹ نفر (بنگاه‌های کوچک)	
۸۸,۳	۱۵۵۳۱	۱۳۷۱۹	۱۸۱۲	۱۷۷۵	۱۱۹۴۴	۱۳۸۵
۸۷	۱۷۰۷۸	۱۴۸۶۴	۲۲۱۴	۲۰۳۶	۱۲۸۲۸	۱۳۸۶
۸۵,۹	۱۶۵۸۲	۱۴۲۴۸	۲۳۳۴	۲۱۳۴	۱۲۱۱۴	۱۳۸۷
۸۵,۲	۱۵۷۲۴	۱۳۴۰۶	۲۳۱۸	۲۱۳۱	۱۱۲۷۵	۱۳۸۸
۸۵,۱	۱۴۹۴۷	۱۲۷۳۴	۲۲۱۳	۲۱۷۵	۱۰۵۵۹	۱۳۸۹
۸۴,۸	۱۴۶۴۴	۱۲۴۳۲	۲۲۱۲	۲۰۹۲	۱۰۳۴۰	۱۳۹۰

مأخذ: سالنامه آماری مرکز آمار ایران (۱۳۸۵-۱۳۹۱) بخش صنایع، تعداد کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر برحسب طبقات کارکن.

نمودار ۵. استخراج میانه گمشده در فضای تولید صنعتی کشور براساس آمار جدول ۴

معیار دیگری که می‌توان براساس آن وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور را ارزیابی کرد، درصد اشتغال بنگاه‌های کوچک و متوسط نسبت به کل اشتغال است. براساس جدول زیر در سال ۱۳۹۰ درصد اشتغال بنگاه‌های کوچک و متوسط نسبت به کل شاغلین بنگاه‌های صنعتی تنها ۳۰/۶ درصد است، این در حالی است که ۸۴/۹ درصد از بنگاه‌های صنعتی خصوصی کشور را بنگاه‌های کوچک و متوسط تشکیل می‌دهند. برای مثال در چین نسبت اشتغال بنگاه‌های کوچک و متوسط به کل اشتغال، بیش از ۸۰ درصد در سال ۲۰۱۰ بوده است^۱ و در سال ۲۰۱۳، در منطقه یورو این نسبت ۶۶/۸ درصد بوده است.^۲ البته با توجه به متفاوت بودن معیارهای تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورها، صرف توجه به این اعداد نمی‌تواند مبنای مقایسه اشتغال بنگاه‌های کوچک و متوسط خصوصاً بین ایران و سایر کشورها شود.

بر اساس تعریف وزارت صنعت، بنگاه‌های کوچک و متوسط، واحدهای صنعتی و خدماتی هستند که کمتر از ۵۰ نفر کارگر دارند. مرکز آمار ایران کسب‌وکارها را به چهار گروه طبقه‌بندی کرده است؛ کسب و کارهای دارای ۱-۹ کارگر، ۱۰-۴۹ کارگر، ۵۰-۹۹ کارگر و بیش از ۱۰۰ کارگر. هر چند این طبقه‌بندی ظاهراً شباهتی با تعاریف اتحادیه اروپا دارد، ولی مرکز آمار ایران فقط کسب‌وکارهای کمتر از ۱۰ نفر نیروی کار را بنگاه‌های کوچک و متوسط محسوب و سایر کسب‌وکارها را «کارخانجات صنعتی بزرگ» قلمداد می‌کند. بانک مرکزی ایران نیز کسب‌وکارهای زیر ۱۰۰ نفر نیروی کار را به عنوان بنگاه‌های کوچک و متوسط تلقی می‌کند.

بنگاه‌های کوچک و متوسط در اتحادیه اروپا این‌گونه دسته‌بندی می‌شوند:

۱. IFC Statistics of SMEs, 2010.

۲. Annual Report on European SMEs, European Commission, 2013.

بنگاه‌های خرد: ۹-۱ نفر نیروی کار؛ بنگاه‌های کوچک: ۱۰-۴۹ نفر نیروی کار؛ بنگاه‌های متوسط: ۵۰-۲۴۹ نفر نیروی کار.

در آمریکا کسب‌وکارهایی را که کمتر از ۵۰۰ نفر پرسنل داشته باشند شرکت کوچک نامیده می‌شود. در آلمان کسب‌وکارهای کمتر از ۱۰ نفر پرسنل را کوچک و از ۱۰ تا ۴۹۹ نفر را کسب‌وکارهای متوسط محسوب می‌کنند.

براساس مطالعه‌ای که دیوید بیرچ در ایالات متحده انجام داده است نشان داد که دیگر، صنایع بزرگ ایجادکنندگان اصلی اشتغال در آمریکا نیستند و در عوض اکثر شغل‌های جدید را صنایع کوچک ایجاد می‌کنند. موثق‌ترین تصویر از اهمیت نسبی صنایع کوچک در ایجاد اشتغال حاکی از آن است که در فاصله سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۶ بنگاه‌های با کمتر از ۵۰۰ نفر شاغل، نیمی از کل فرصت‌های شغلی را تأمین کرده‌اند، و تقریباً دوسوم فرصت‌های شغلی جدید در نتیجه ایجاد، ورشکستگی و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط بوده است. آمارهای مراکز اطلاعاتی ایالات متحده نشان می‌دهد که ۵۰/۹ درصد اشتغال و ۶۳/۵ درصد رشد اشتغال، در بین سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۸۵ در کل اقتصاد، مربوط به بنگاه‌های کوچک و متوسط بوده است.^۱

صنایع کوچک و متوسط در سال‌های اخیر سهم قابل ملاحظه‌ای در ایجاد شغل‌های جدید داشته‌اند. به بیان دیگر در دنیای مدرن کنونی، صنایع کوچک با مشخصات مخصوص به خود در متغیرهای مختلف و مهمی چون رشد اقتصادی، رقابت و همچنین حل بحران بیکاری همه‌گیر، آثار قابل توجهی دارند. محققان هر رشته از علم اقتصاد عموماً متوجه مسائلی هستند که مستقیماً به حیطة تخصصی خود آنها باز می‌گردد. برای مثال اقتصاددانان مالی می‌دانند که الگوی بازارهای مؤثر مالی در صنایع کوچک جواب نمی‌دهد و یا اقتصاددانان کار می‌دانند که صنایع کوچک برای کارهای مشابه به نسبت دستمزد کمتری را می‌پردازد و اقتصاددانان صنعتی می‌دانند که صنایع کوچک، نرخ ورشکستگی بالاتر و در عین حال نرخ رشد سریع‌تری را نسبت به صنایع بزرگ‌تر دارند.

جدول ۵. آمار تعداد شاغلین کارگاه‌ها به تفکیک کارکنان طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰

تعداد شاغلین کارگاه‌ها				سال فعالیت
۱۰۰ نفر و بیشتر	۵۰ تا ۹۹ نفر	۱۰ تا ۴۹ نفر	جمع	
۶۸۱۴۶۴	۱۲۳۳۴۱	۲۶۶۵۷۸	۱۰۷۱۳۸۳	۱۳۸۵
۷۰۵۲۶۵	۱۳۲۲۴۹	۲۶۵۳۴۲	۱۱۰۲۸۵۶	۱۳۸۶
۸۴۸۲۳۸	۱۴۷۳۲۷	۲۵۶۲۱۸	۱۲۵۱۷۸۳	۱۳۸۸
۸۵۴۷۵۸	۱۵۰۶۳۰	۲۴۴۳۳۳	۱۲۴۹۷۲۱	۱۳۸۹
۸۶۱۹۷۳	۱۴۵۷۷۱	۲۳۵۲۳۹	۱۲۴۲۹۸۳	۱۳۹۰

مأخذ: سالنامه آماری مرکز آمار ایران (۱۳۸۵-۱۳۹۱) بخش صنایع، تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر برحسب طبقات کارکن.

درصد ارزش افزوده بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط نسبت به کل ارزش افزوده بخش صنعت هم معیار مهم دیگری برای ارزیابی وضعیت کسب و کار بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط در کشور است. این نسبت در کشور طی سال‌های اخیر حدود ۱۴ درصد بوده است که سهم ناچیز بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط را نشان می‌دهد. جدول زیر نشان‌دهنده سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط از ارزش افزوده کل تولیدی کشور است.

جدول ۶. ارزش افزوده فعالیت کارگاه‌های صنعتی به تفکیک کارکنان (میلیون ریال)

سال	بنگاه‌های ۱۰-۴۹ نفر	بنگاه‌های ۵۰-۹۹ نفر	بنگاه‌های ۱۰۰ نفر و بیش‌تر	کل ارزش افزوده	نسبت ارزش افزوده بنگاه‌های کوچک و متوسط به کل (درصد)
۱۳۸۵	۲۳۵۰۶۴۲۶	۱۴۱۴۴۶۲۸	۲۳۱۷۴۸۳۳۰	۲۶۹۳۹۹۳۸۵	۱۳/۹
۱۳۸۶	۳۲۷۶۵۴۰۶	۱۸۱۵۷۳۷۴	۲۹۷۰۸۰۱۷۵	۳۴۸۰۰۲۹۵۵	۱۴/۶
۱۳۸۷	۳۴۸۵۹۵۹۹	۲۱۶۱۹۲۸۶	۳۵۱۸۲۱۳۹۰	۴۰۸۳۰۰۲۷۵	۱۳/۸
۱۳۸۸	۳۵۰۹۳۸۱۴	۲۴۰۹۹۸۴۲	۳۶۱۵۶۸۱۳۶	۴۲۰۷۶۱۷۹۱	۱۴
۱۳۸۹	۴۰۴۰۰۸۷۵	۲۸۵۲۰۶۹۴	۴۲۵۷۰۸۳۷۷	۴۹۴۶۲۹۹۴۶	۱۳/۹
۱۳۹۰	۵۴۴۷۹۶۴۴	۳۷۷۲۱۵۷۳	۵۳۲۱۳۱۲۱۶	۶۲۴۳۳۲۴۳۲	۱۴/۷

مأخذ: همان.

همان‌طور که در بالا ملاحظه شد، علیرغم تأکید قانونی برنامه چهارم^۱ و پنجم^۲ توسعه جمهوری اسلامی ایران بر رشد و گسترش بنگاه‌های کوچک و متوسط، به دلایل مختلف وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور نامساعد به نظر می‌رسد. ارزیابی معیارهای بالا در مورد وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور نشان می‌دهد که با عنایت به تدابیر صورت گرفته، سیاست‌های اجرا شده در زمینه کاستن موانع پیش روی بنگاه‌های کوچک و متوسط بر فضای کسب و کار این بنگاه‌ها مؤثر نبوده است. سه دلیل عمده که می‌توان برای نامساعد بودن وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط، در کشور ذکر نمود، عبارتند از:

- **پررنگ بودن نقش دولت در بخش تولید:** وجود حداکثری دولت در تمامی شئون اقتصادی کشور را می‌توان یکی از مهمترین دلایل عدم رشد و بالندگی بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور دانست. ورود نهادها، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی به عنوان بنگاه‌های اقتصادی با هدف کسب سود و پشتوانه‌های مالی قوی، قدرت رقابت بنگاه‌های بخش خصوصی را در بازار تضعیف کرده و در اغلب موارد به شکست و خروج این بنگاه‌ها از بازار منجر می‌شود.

۱. مواد (۲۱)، (۳۹)، (۴۵)، (۱۰۱) و (۱۰۲) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.

۲. مواد (۱۷)، (۸۰)، (۱۵۰) و (۱۹۴) قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران.

اقتصاد ایران به صورت بارز و گسترده‌ای با شرکت‌های بزرگ دولتی و شبه‌دولتی تعریف می‌شود که بیش از ۸۰ درصد اقتصاد کشور را تحت کنترل دارند. این امر به‌ویژه در مورد فعالیت‌های اقتصادی مربوط به استخراج، فناوری و تجارت نفت خام، محصولات پتروشیمی و گاز طبیعی صدق می‌کند؛ این فعالیت‌ها حدود ۸۰ درصد درآمدهای صادراتی ایران و حدود ۴۰ درصد بودجه دولت را تأمین می‌کند. این موضوع وابستگی شدیدی در این بخش از اقتصاد و به‌خصوص شرکت‌های بزرگ دولتی ایجاد کرده است. در حالی که بخش اعظم اقتصاد ایران متعلق به طبقه صنایع خرد، کوچک و متوسط است.

البته دولت می‌تواند با اعطای انواع تسهیلات مالی، فنی، اطلاعاتی، آموزشی و مشورتی در تشویق و تسریع نوسازی صنایع کشور مؤثر باشد و بدین طریق ضمن شتاب بخشیدن به توسعه صنعتی کشور، از شکنندگی و ورشکستگی صنایع کوچک جلوگیری کند و زمینه‌های رشد و گسترش بخش صنعت را در کشور فراهم سازد.

- عدم توسعه بازارهای مالی: یکی از مهمترین دلایل نامطلوب بودن وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور، نبود ابزارها و بسترهای مالی مناسب برای این بنگاه‌هاست. به‌طور کلی می‌توان گفت که در کشور هنوز بین بخش بانکی (به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد تأمین مالی در کشور) و بخش تولید ارتباط سازنده‌ای برقرار نشده است. از طرف دیگر، ابزارهای مالی اسلامی و بسترهای موجود در بانکداری اسلامی در جهت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط تاکنون مورد اقبال بخش بانکی کشور قرار نگرفته است. همچنین بانک‌محور بودن بازار مالی کشور و عدم رشد کافی سایر بازارهای مالی هم یکی از دلایل عدم تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط بوده است.

- نبود چرخه حمایتی از بنگاه‌های کوچک و متوسط: با توجه به اینکه در اغلب کشورهای دنیا سازوکار معین و شفاف برای رشد و بلوغ اولیه بنگاه‌های کوچک وجود دارد، یکی از زمینه‌هایی که منجر به عدم رونق این بنگاه‌ها در کشور شده است، نبود سازوکار و چرخه حمایتی برای بنگاه‌های خرد و کوچک، در سال‌های اولیه فعالیت است که نبود این چرخه حمایتی باعث شکل‌گیری فرهنگ زورگویی بنگاه‌های بزرگ و تلاش برای حذف این بنگاه‌ها شده است.

تحول در این عرصه نیازمند راهکارهای خاصی است که سعی می‌شود در پایان گزارش به آنها اشاره شود. در بخش بعد مهمترین موانع پیش روی بنگاه‌های کوچک و متوسط بررسی می‌شوند.

۴. موانع پیش روی بنگاه‌های کوچک و متوسط

اکنون دولت‌ها اهمیت اقتصادی بنگاه‌های کوچک و متوسط را درک کرده و تلاش برای برداشتن موانع بر سر راه فعالیت و ادامه حیات بنگاه‌های کوچک و متوسط را در دستور کار خود قرار داده‌اند. قبل از اقدامات اصلاحی باید اصلی‌ترین موانع پیش روی بنگاه‌های کوچک و متوسط مورد بررسی قرار گیرند.

مطالعات گسترده‌ای در باب عدم موفقیت و شکست بنگاه‌های کوچک و متوسط انجام شده است. یکی از مطالعات قابل استناد در این حوزه، گزارش بانک جهانی در مورد بیش از ۱۰,۰۰۰ بنگاه از ۸۰ کشور دنیا است. در این گزارش از بنگاه‌ها خواسته شده تا یک یا چند مورد از مهمترین موانع پیش روی خود را مشخص کنند. براساس این گزارش، مهمترین موانع بر سر راه بنگاه‌های کوچک و متوسط در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول ۷. مهمترین موانع بنگاه‌های کوچک و متوسط (درصد)

رتبه	بنگاه‌های کوچک	بنگاه‌های متوسط	بنگاه‌های بزرگ	کل بنگاه‌ها
۱	تأمین مالی	تأمین مالی	عدم ثبات سیاست‌ها	تأمین مالی
۲	تورم	قوانین و مالیات	تأمین مالی	تورم
۳	قوانین و مالیات	تورم	تورم	عدم ثبات سیاست‌ها
۴	عدم ثبات سیاست‌ها	عدم ثبات سیاست‌ها	جرایم خیابانی	قوانین و مالیات
۵	جرایم خیابانی	نرخ مبادله	فساد	نرخ مبادله
۶	فساد	فساد	نرخ مبادله	فساد
۷	نرخ مبادله	جرایم خیابانی	جرایم سازمان یافته	جرایم خیابانی
۸	جرایم سازمان یافته	جرایم سازمان یافته	قوانین و مالیات	جرایم سازمان یافته
۹	شیوه‌های ضد رقابتی	شیوه‌های ضد رقابتی	زیرساخت‌ها	شیوه‌های ضد رقابتی
۱۰	زیرساخت‌ها	زیرساخت‌ها	شیوه‌های ضد رقابتی	زیرساخت‌ها
۱۱	قضایی	قضایی	قضایی	قضایی

Source: Firm Size and the Business Environment: worldwide Survey Results, IFC, p.14.

براساس جدول فوق، نحوه دسترسی به منابع مالی، بی‌ثباتی سیاسی، موانع قانونی و مالیاتی و نرخ تورم چهار مانع اصلی در برابر بنگاه‌های کوچک و متوسط هستند؛ اما اصلی‌ترین مانع پیش روی رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط، دسترسی به منابع مالی و عدم تکافوی آن است. بررسی‌های بانک جهانی و مؤسسه تأمین مالی بین‌المللی^۱ نشان می‌دهد در کشورهای با درآمد پایین بیش از نیمی از بنگاه‌های کوچک و متوسط با محدودیت تأمین مالی مواجه هستند و در این کشورها مسئله تأمین مالی بنگاه‌های

۱. IFC

کوچک و متوسط حادثر است.^۱ شکل ۳ میزان دسترسی بنگاه‌های کوچک و متوسط به منابع مالی را در مناطق مختلف جهان نشان می‌دهد.

شکل ۳. میزان دسترسی بنگاه‌های کوچک و متوسط به منابع مالی در سراسر جهان

Source: The SME Banking Knowledge Guide, IFC, 2010, p.13

توضیحات:

۱. در قاره اقیانوسیه، آمریکای شمالی و جنوبی و اروپای غربی، کمتر از ۲۰ درصد بنگاه‌های کوچک و متوسط از اعتبارات بانکی محروم هستند؛ در آسیای مرکزی، اروپای شرقی، خاورمیانه و شمال آفریقا بین ۲۰ تا ۳۹ درصد از بنگاه‌های کوچک و متوسط از اعتبارات بانکی محروم هستند، این مقدار در جنوب آفریقا بین ۴۰ تا ۵۹ درصد است و در جنوب آسیا نیز بیش از ۵۹ درصد از بنگاه‌های مزبور از اعتبارات بانکی محروم هستند.
۲. در این تحلیل، بیش از ۵۹ درصد بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران از اعتبارات بانکی محروم هستند.
۳. براساس این تحلیل، شکاف اعتبارات بین بانک‌ها و بنگاه‌های کوچک و متوسط در سراسر جهان بین ۱۳۰۰ تا ۱۶۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است.^۲

همان‌طور که در شکل بالا دیده می‌شود، شکاف تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورهای توسعه یافته کمتر است. در این کشورها تأمین مالی شرکت‌های بزرگ عموماً از طریق بازار سرمایه و تأمین مالی شرکت‌های کوچک و متوسط از طریق بانک‌ها انجام می‌گیرد، اما در ایران به دلیل عدم پیشرفت بازارهای مالی، تأمین مالی شرکت‌های بزرگ عمدتاً از طریق بانک‌ها انجام می‌شود و از طرف دیگر به دلیل وجود تسهیلات تکلیفی، عملاً منابع ناچیزی برای تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط باقی می‌ماند.

۱. Firm Size and the Business Environment: worldwide Survey Results, IFC

۲. The SME Banking Knowledge Guide, IFC, 2010, p.13.

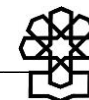
تأمین مالی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط در مقایسه با شرکت‌های بزرگ مشکل‌تر است. این مسئله به‌ویژه در هنگام تأسیس چنین بنگاه‌هایی بیشتر رخ می‌نماید. شرایطی هم که بانک‌ها برای تأمین وام و اعتبارات به بنگاه‌های کوچک و متوسط در نظر می‌گیرند، نامناسب‌تر از شرایطی است که برای شرکت‌های بزرگ در نظر می‌گیرند.

راه‌اندازی بنگاه‌های خرد و متوسط نیاز به منابع مالی بسیار ندارد و با تسهیلات ناشی از تجارت روبه رشد، فضای اقتصادی متناسبی را به خود اختصاص می‌دهند، این بنگاه‌ها در سراسر جهان و در همه صنایع تلاش می‌کنند مدل کسب‌وکار، محصولات و استراتژی‌های ورود به بازار خود را تغییر دهند. بنگاه‌های کوچک و متوسط مدام در حال ایجاد تحولات بنیادین هستند و از تکنولوژی برای رقابت با شرکت‌های بزرگ‌تر استفاده می‌کنند.

صنایع کوچک و متوسط امروزه در رشد و توسعه اقتصادی کشور نقش بسزایی دارند و باعث کارآفرینی، حل معضل بیکاری، کمک به بهبود توزیع درآمدها در جامعه و از این قبیل موارد می‌شوند. این بخش اثرگذار، در حوزه حمایتی در سال‌های گذشته نادیده گرفته شده و همین امر باعث ایجاد موانع و مشکلاتی در این بخش شده است؛ مشکلاتی که بخش اعظمی از آن از نبود منابع کافی در این بخش نشأت گرفته است. کارشناسان حوزه بانکی و اقتصادی برای رفع موانع این بخش و دسترسی بهتر به منابع بانکی معتقدند در کنار بررسی طرح‌ها باید بانک‌ها از لحاظ بنیه مالی تقویت شوند تا بتوانند حمایت‌های مالی لازم از این بخش را داشته باشند. وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط تابعی از شرایط اقتصادی و صنعتی کشورها به‌شمار می‌آید، در ایران نیز با توجه به وضعیت اشتغال و اهمیت این موضوع و همچنین نقش مهمی که بنگاه‌های کوچک و متوسط می‌توانند در کاهش این معضل در کشور داشته باشند، حمایت از این بخش در ایران نسبت به سایر کشورها دارای اهمیت بیشتری است.

برای بررسی موانع پیش‌روی بنگاه‌های اقتصادی در ایران گزارش‌های پایش کسب‌وکار که طی ۱۷ دوره پایش مستمر فصلی در مرکز پژوهش‌های مجلس تهیه می‌شود، می‌تواند اطلاعات مناسبی را در باب وضعیت کسب‌وکار بنگاه‌های کشور ارائه کند. براساس این سلسله گزارشات طی ۴ فصل منتهی به بهار ۱۳۹۳ نامساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی فضای کسب‌وکار بنگاه‌های اقتصادی، «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها»، «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» و «وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» می‌باشند. جدول زیر نامساعدترین مؤلفه‌های کسب‌وکار طی ۴ فصل منتهی به بهار ۱۳۹۳ را نشان می‌دهد.

جدول ۸. نامساعدترین مؤلفه‌های کسب‌وکار طی ۴ فصل منتهی به بهار ۱۳۹۳

نمره	تابستان ۱۳۹۲	نمره	پاییز ۱۳۹۲	نمره	زمستان ۱۳۹۲	نمره	بهار ۱۳۹۳	عنوان
۷/۵۴	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۸۰	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۴۶	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۵۹	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	نامساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده، طی ۴ فصل منتهی به بهار ۱۳۹۳ (۱۰ بدترین ارزیابی)
۷/۵۴	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	۷/۵۳	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۶/۹۷	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۶	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	
۷/۴۴	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور	۷/۴۱	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور	۶/۶۵	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	۶/۸۱	وجود مفسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	
۷/۰۴	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۱۰	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	۶/۶۵	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۷۴	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	

مأخذ: گزارش شماره ۱۴۰۲۰ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، پایش محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۳، ارزیابی ۳۱۲ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران.

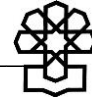
همان‌طور که نتایج بررسی‌های فوق‌نشان می‌دهد اصلی‌ترین مانع در ادامه حیات بنگاه‌های کوچک و متوسط را می‌توان مشکل تأمین مالی دانست. لازم به ذکر است که شکاف مالی بین بنگاه‌های کوچک و متوسط و بانک‌ها در اغلب بازارهای مالی دنیا وجود دارد اما این شکاف در ایران بسیار بیشتر از سایر کشورهای توسعه‌یافته می‌باشد. وجود این شکاف، رشد و گسترش بنگاه‌های کوچک و متوسط را در کشور دچار مشکل می‌کند و این سازوکار باعث می‌شود تا فقط بنگاه‌های بزرگ در بازار باقی بمانند. حضور پررنگ بنگاه‌های بزرگ اقتصادی منجر به تأثیرپذیری مضاعف فضای کسب‌وکار کشور از شوک‌های اقتصادی می‌شود. این فرآیند به دلیل عدم انعطاف بنگاه‌های بزرگ در برابر شوک‌های اقتصادی رخ می‌دهد و این درحالی است که رشد بیشتر بنگاه‌های کوچک و متوسط در فضای کسب‌وکار کشور، انعطاف‌پذیری و عکس‌العمل مناسب در برابر شوک‌های اقتصادی را امکان‌پذیر خواهد نمود.

اولین قدم برای پرداختن به مشکل تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط داشتن اطلاعات آماری از وضعیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط است که متأسفانه در کشور این آمار موجود نیست. این درحالی است که بانک جهانی و سازمان همکاری اقتصادی و توسعه شاخص‌های متعددی را برای رصد جریان مالی کشورها تدوین کرده‌اند. ۱۳ شاخص ارزیابی وضعیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط که از طرف سازمان همکاری اقتصادی و توسعه تدوین شده است، در جدول زیر ارائه می‌شود.

جدول ۹.۱۳ شاخص‌های ارزیابی وضعیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط

ردیف	شاخص	ردیف	شاخص
۱	نسبت وام‌های اعطایی به بنگاه‌های کوچک و متوسط به کل وام‌های پرداخت شده	۸	نرخ بهره وام‌های اعطایی به بنگاه‌های کوچک و متوسط
۲	نسبت وام‌های کوتاه‌مدت اعطایی به بنگاه‌های کوچک و متوسط به کل وام‌های پرداخت‌شده	۹	اختلاف نرخ بهره وام‌های اعطایی به بنگاه‌های کوچک و متوسط با وام‌های اعطایی به بنگاه‌های بزرگ
۳	میزان ضمانت تسهیلات به بنگاه‌های کوچک و متوسط	۱۰	ارزش وثیقه دریافتی نسبت به وام اعطایی به بنگاه‌های کوچک و متوسط
۴	حجم تسهیلات ضمانت‌شده به بنگاه‌های کوچک و متوسط	۱۱	میزان سرمایه اولیه و سرمایه در حال رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط
۵	حجم وام‌های مستقیم دولت به بنگاه‌های کوچک و متوسط	۱۲	تأخیر در بازپرداخت وام توسط بنگاه‌های کوچک و متوسط
۶	نسبت وام‌های مصوب به وام‌های درخواستی از طرف بنگاه‌های کوچک و متوسط	۱۳	میزان ورشکستگی بنگاه‌های کوچک و متوسط
۷	نسبت وام‌های نکول شده بنگاه‌های کوچک و متوسط به کل وام‌های اعطایی		

Source: Financing SMEs and Entrepreneurs 2014, An OECD Scoreboard, p.21.

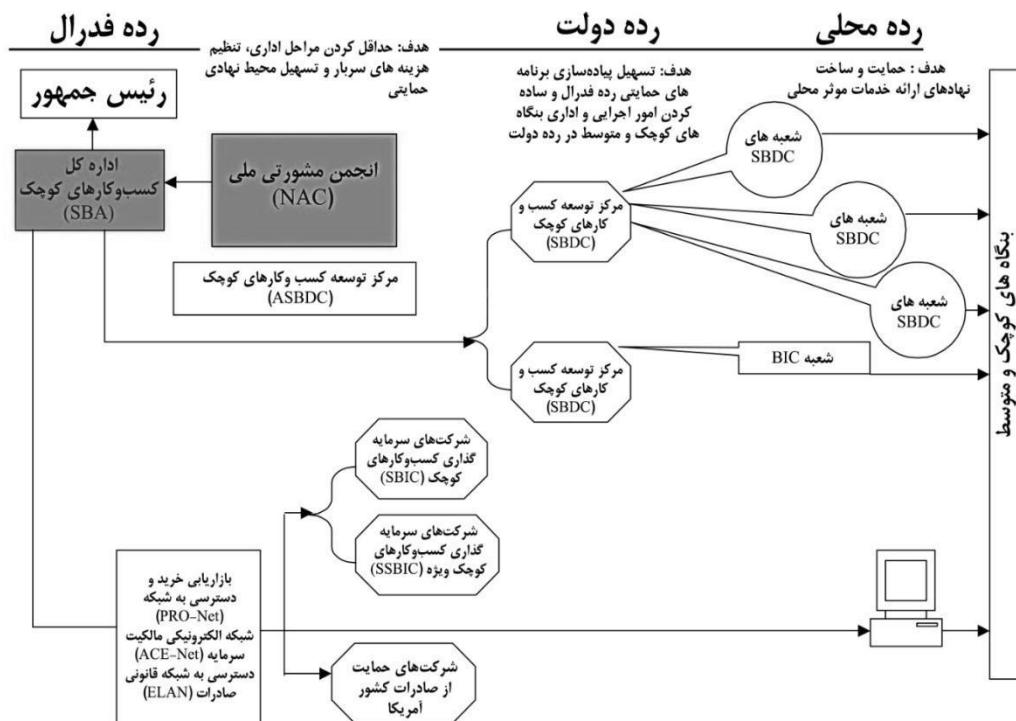
۵. راهکارهای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط

همان‌گونه که معیارهای ارزیابی در مورد وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط به خوبی نشان داد، لازم است تا در همین راستا سازوکاری شفاف و منسجم برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در ساختار اقتصادی کشورها وجود داشته باشد. در زیر به برخی از راهکارهای موفق کشورها در این زمینه اشاره می‌شود و سعی خواهد شد تا راهکارهای پیشنهادی، برای بهبود وضعیت اقتصادی بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور هم ارائه شود.

۵-۱. تدوین ساختار نهادی کارآ و منسجم برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط

یکی از مهمترین راهکارهای مؤثر برای توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در فضای کسب‌وکار هر کشور تدوین ساختار نهادی چابک، کارآ و منسجم، با هدف حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط است. اگر بخواهیم در این باب نمونه‌ای ارائه دهیم، ساختار نهادی کشور آمریکا یکی از نمونه‌های مناسب است. نمای کلی از این ساختار در شکل ۴ نشان داده شده است.

شکل ۴. ساختار نهادی حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور آمریکا^۱

۱. Promoting Entrepreneurship and Innovative SMEs in A Global Economy: Towards A More Responsible and Inclusive Globalization, OECD, p.53

همان‌طور که در شکل ۴ مشخص است، اداره کل کسب‌وکارهای کوچک^۱ به‌عنوان نهاد محوری در حمایت و برنامه‌ریزی برای رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط نقش‌آفرینی می‌کند. برنامه‌های این نهاد تحت عنوان کلی «برنامه دسترسی به سرمایه» تدوین می‌گردد. مهمترین استراتژی که ذیل برنامه دسترسی به سرمایه تعریف گردیده، تضمین پرداخت تسهیلات سرمایه در گردش تا سقف ۵ میلیون دلار برای بنگاه‌های تولیدی جدید و کوچک است.

افزایش تسهیلات دارای ضمانت از طرف دولت، مهمترین ابزار حمایتی آمریکا از بنگاه‌های کوچک و متوسط است. نگاهی به فعالیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورهای توسعه‌یافته و یا در حال توسعه، بیانگر نوعی ارتباط تنگاتنگ و مؤثر میان پیشرفت اقتصادی - اجتماعی این کشورها با این بنگاه‌ها است. رشد روز افزون بنگاه‌های کوچک و متوسط در این کشورها و اتخاذ سیاست‌های حمایتی از سوی دولت‌ها به همراه تدارک سازمان‌های بین‌المللی فعال در امور توسعه، جملگی بیانگر این مهم است که بنگاه‌های کوچک و متوسط فرصتی کم‌نظیر برای جامعه جهانی است که با اتکا به آن، فرآیند تولید ثروت ملی را ارتقاء بخشند.

با توجه به اهمیت قابل توجه کسب‌وکارهای کوچک در اقتصاد آمریکا، حمایت و تقویت این بنگاه‌های کوچک همواره یکی از اصلی‌ترین سیاست‌های دولت آمریکا برای رشد و توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی بوده است. برای این منظور، قوانین و مقررات و سیاست‌های متعددی تنظیم و توسط نهادهای دولت این کشور اجرا شده‌اند. ضمن بررسی نقش ساختارهای قانونی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در ایالات متحده آمریکا، باید نقش هر دو نهاد قانونی و اجرایی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک در آمریکا بررسی شود.

در زمینه نهاد قانونی دو نوع قوانین و مقررات در ایالات متحده آمریکا شناسایی شده‌اند:

الف) قوانین عمومی در حوزه کسب‌وکارهای کوچک؛ مانند قانون کسب‌وکارهای کوچک، قانون سرمایه‌گذاری کسب‌وکارهای کوچک، قانون اشتغال کسب‌وکارهای کوچک و قانون کمک به راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک.

ب) قوانین و مقررات فدرال مدیریت کسب‌وکارهای کوچک؛ مانند قانون تشکیل شرکت‌های سرمایه‌گذاری کسب‌وکارهای کوچک، برنامه سرمایه‌گذاری خطرپذیر در بازارهای جدید، برنامه سرمایه‌گذاری در کارآفرینان آسیب‌پذیر و برنامه‌های عقد قراردادهای دولتی.

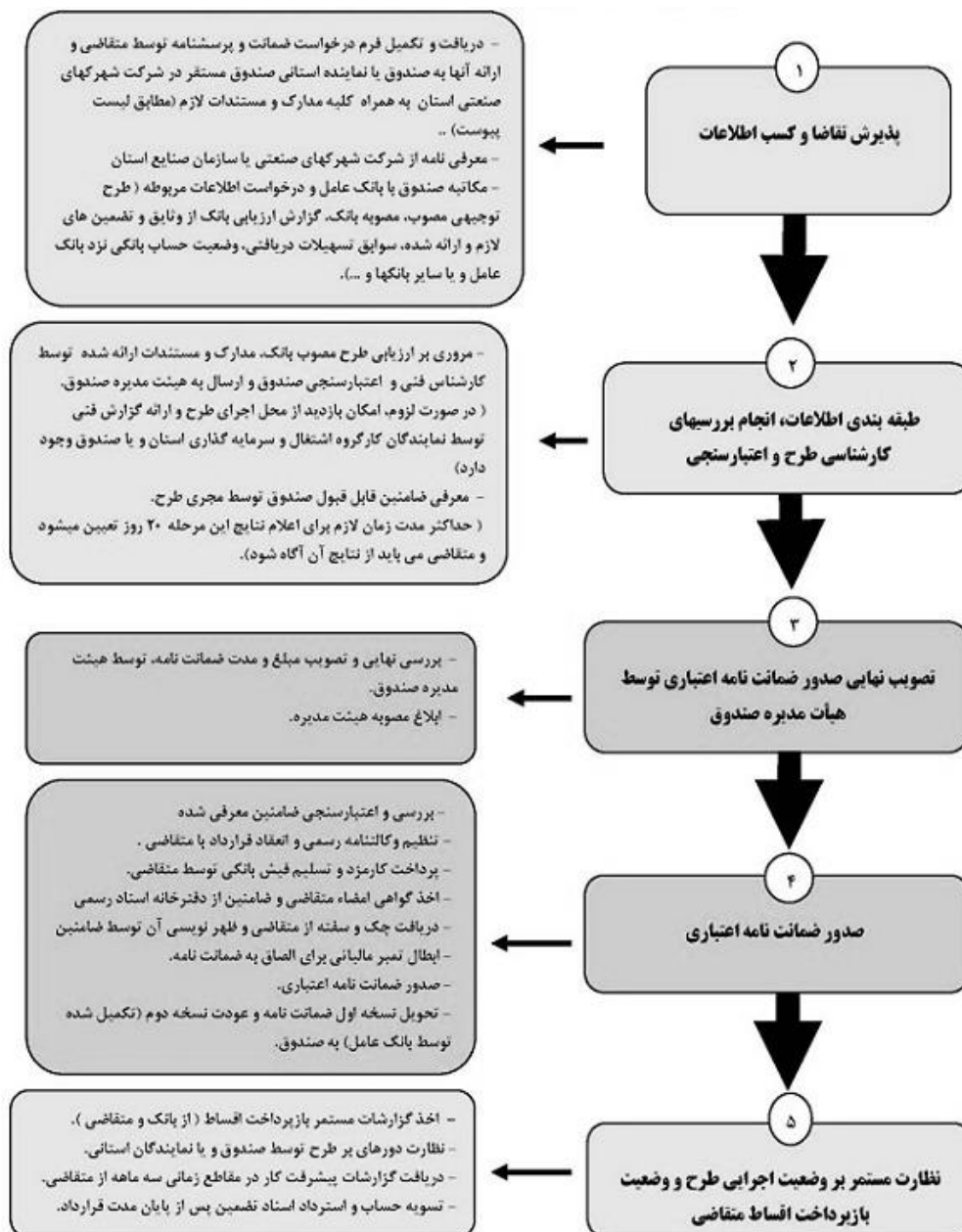
اداره کسب‌وکارهای کوچک ایالات متحده نیز به عنوان نهاد اجرایی مسئول توسعه کسب‌وکارهای کوچک که از زمان تاسیس در سال ۱۹۵۳ بیش از ۲۰ میلیون فقره وام، تضامین وام‌ها، قراردادهای مشاوره آموزشی و دیگر شکل‌های کمک به کسب‌وکارهای کوچک را ارائه کرده است.

۱. Small Business Administration

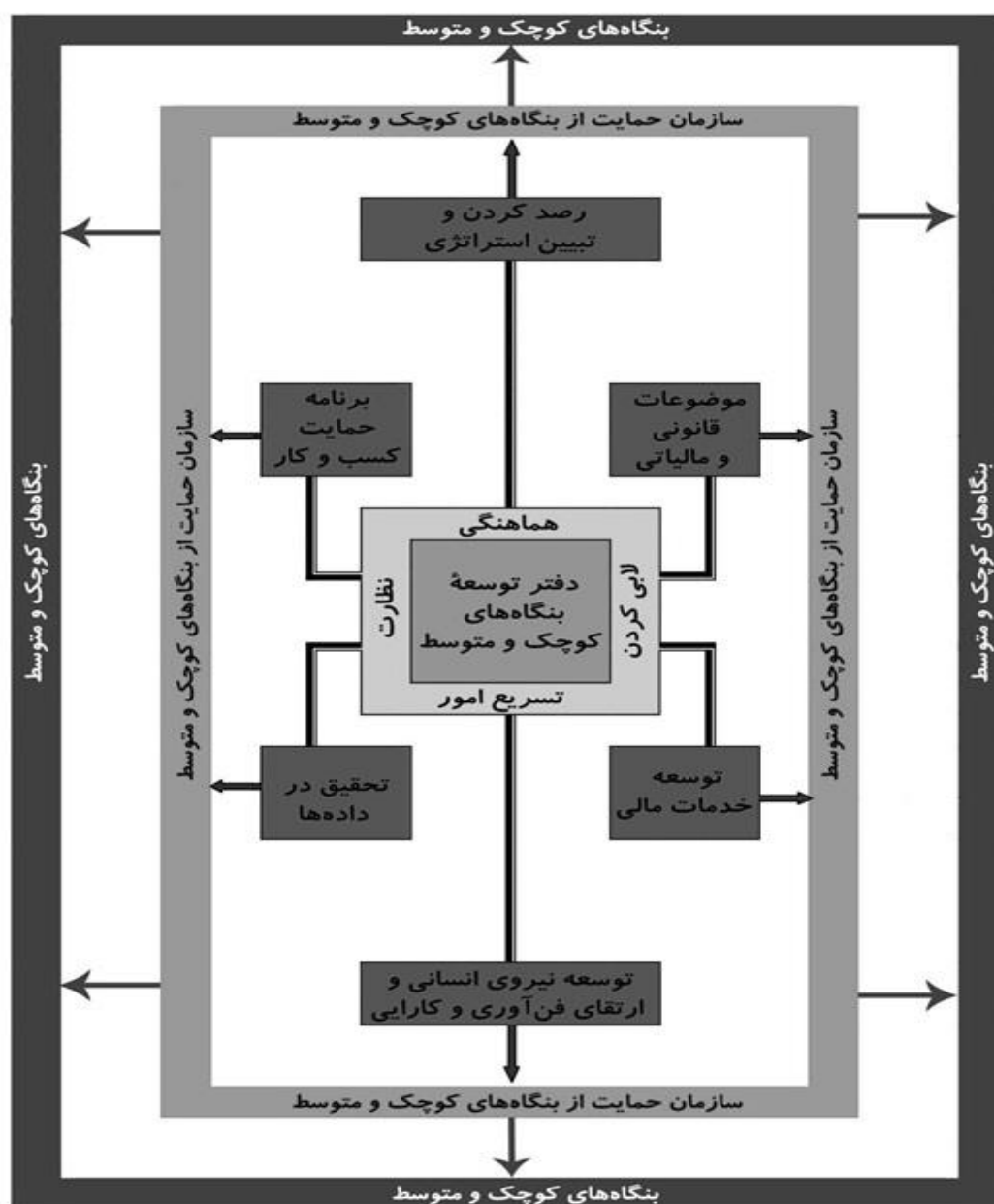
در ایران ساختار هدفمند و منسجمی برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط وجود ندارد و سازمان‌هایی به صورت مجزا و جزیره‌ای زیر نظر وزارت صنعت، تعاون و کشاورزی به ارائه خدماتی به بنگاه‌های کوچک و متوسط مشغولند. سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی و صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری بنگاه‌های کوچک، اصلی‌ترین سازمان‌های حمایتگر بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور هستند. سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی، عمده فعالیت خود را به گسترش نواحی صنعتی، خوشه‌های کسب‌وکار و تأمین زیرساخت‌ها متمرکز کرده است. از طرف دیگر صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک، تا ۷۰ درصد از اصل و سود تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری به بنگاه‌های کوچک و متوسط را تضمین می‌کند. برای تدوین الگوی منسجم و هدفمند حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور، پیشنهادهایی در زیر ارائه می‌شود:

- تأسیس دفتر یا کمیته حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط به عنوان یک نهاد فرابخشی با هدف ایجاد هماهنگی و وحدت رویه بین نهادهای ارائه‌کننده خدمات به بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور زیر نظر یکی از وزارتخانه‌های مرتبط می‌تواند تا حد زیادی از ناهماهنگی‌ها و برخوردهای سلیقه‌ای جلوگیری کند و از طرف دیگر تمرکز این سازمان‌ها ذیل یک دفتر یا کمیته قدرت ساختاری آنها را افزایش می‌دهد.
- با وجود همه اقداماتی که سازمان‌های حمایتگر بنگاه‌های کوچک و متوسط انجام می‌دهند، برای ایجاد تعامل مثبت بین بنگاه‌های کوچک و متوسط و بانک‌ها اقدامی انجام نمی‌شود. ساختار سازمانی حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور باید دارای یک بسته راهبردی و شفاف برای حل مشکل تأمین مالی این بنگاه‌ها باشد، همچنین تدوین دستورالعمل‌هایی برای تعامل مثبت بانک‌ها با بنگاه‌های کوچک و متوسط و الزام بانک‌ها به ایجاد خطوط اعتباری برای این بنگاه‌ها می‌تواند در رفع مشکل تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط مؤثر باشد.
- یکی از مشکلات بنگاه‌های کوچک و متوسط، ناتوانی در بازاریابی، فروش و صادرات محصولات می‌باشد که باید سازمان‌های حمایتگر در این زمینه بسته‌های تشویقی و حمایتی تدوین نمایند و به سهولت در اختیار بنگاه‌های کوچک و متوسط قرار دهند.
- پیشنهاد دیگری که در این زمینه می‌توان ارائه کرد، حداقل کردن مراحل اداری و حذف فرآیندهای بوروکراتیک برای اقدامات حمایتی سازمان‌هاست. برای مثال، شکل زیر مراحل طولانی و پیچیده صدور ضمانتنامه اعتباری صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک را نشان می‌دهد. تجدیدنظر و تسهیل مراحل اداری، در این نوع فرآیندها ضروری به نظر می‌رسد.

شکل ۵. فرآیند صدور ضمانتنامه اعتباری صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک^۱

در پایان این بخش بد نیست که به ساختار نهادی پیشنهادی یونیدو برای به وجود آمدن چرخه و سازوکار حمایتی از بنگاه‌های کوچک و متوسط، اشاره شود. گرچه این ساختار پیشنهادی با توجه به وجود سازمان‌های حمایتگر و ساختارهای اداری موجود کشور و سایر ملاحظات، باید مورد اصلاح و بازبینی قرار گیرد؛ اما می‌تواند به عنوان نمونه‌ای از ساختار نهادی حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط مورد توجه قرار گیرد.

۱. این شکل از درگاه رسمی صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک، به نشانی www.sif-gov.ir استخراج شده است.

شکل ۶. ساختار نهادی پیشنهادی برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط^۱

۲-۵. تدوین بسته‌های حمایتی برای ارائه خدمات به بنگاه‌های کوچک و متوسط

راهکار دیگری که از طرف دولت‌ها برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط استفاده می‌شود، ارائه بسته‌های حمایتی است. این راهکار به عنوان یکی از ابزارهای حمایت مالی دولت، به خصوص پس از بحران مالی سال ۲۰۰۸ بسیار مؤثر بوده است. مهمترین بسته‌های حمایتی برخی از کشورها در جدول ذیل ارائه می‌شود.

۱. Strategy Document to Enhance Contribution of Efficient and Competitive SME Sector, UNIDO, p.185.

جدول ۱۰. بسته‌های سیاستی دولت‌ها برای ارائه خدمات به بنگاه‌های کوچک و متوسط

سیاست اتخاذ شده	نام کشور
افزایش تسهیلات دارای ضمانت از طرف دولت	آمریکا، انگلستان، ترکیه، تایلند، سوئیس، سوئد، اسپانیا، اسلوانی، اسلواکی، صربستان، روسیه، پرتغال، نروژ، هلند، مکزیک، کره جنوبی، ایتالیا، ایرلند، مجارستان، یونان، فرانسه، فنلاند، دانمارک، جمهوری چک، کلمبیا، شیلی، کانادا، بلژیک و اتریش
تضمین‌های ویژه و وام برای شروع	اتریش، کانادا، دانمارک، مکزیک، هلند، صربستان و انگلستان
تضمین‌های دولتی برای صادرات	سوئد، اسپانیا، نیوزلند، هلند، کره جنوبی، مجارستان، فنلاند، دانمارک، جمهوری چک، کلمبیا، کانادا، بلژیک و اتریش
اعطای وام از طرف دولت	انگلستان، ترکیه، سوئد، اسپانیا، اسلوانی، اسلواکی، صربستان، پرتغال، نروژ، کره جنوبی، ایرلند، مجارستان، یونان، فرانسه، فنلاند، جمهوری چک، کلمبیا، شیلی، کانادا، بلژیک و اتریش
پرداخت یارانه نرخ بهره	انگلستان، ترکیه، اسپانیا، روسیه، پرتغال، مجارستان، یونان و اتریش
سرمایه‌گذاری، پشتیبانی کسب‌وکار و تأمین مالی مشترک	نیوزلند، انگلستان، ترکیه، سوئد، اسپانیا، پرتغال، نروژ، هلند، مکزیک، ایرلند، مجارستان، یونان، فرانسه، فنلاند، دانمارک، شیلی، کانادا، بلژیک و اتریش
ایجاد بانک‌های مختص بنگاه‌های کوچک و متوسط	جمهوری چک، فرانسه، پرتغال، روسیه و انگلستان
توصیه‌های کسب‌وکار و مشاوره	اتریش، کلمبیا، دانمارک، فنلاند، هلند، نیوزلند و سوئد
معافیت یا تعویق در پرداخت مالیات	بلژیک، فنلاند، ایتالیا، نیوزلند، نروژ، اسپانیا، سوئد و ترکیه
واسطه‌گری اعتباری بین بنگاه و بانک	بلژیک، فرانسه، ایرلند، نیوزلند و اسپانیا

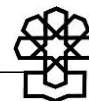
Source: Financing SMEs and Entrepreneurs, an OECD Scoreboard, 2014.

۳-۵. توسعه بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط

براساس گزارش بانک جهانی، میانه گمشده در کشورها رو به کاهش است. این آمار به خصوص در اقتصادهای نوظهور دنیا به چشم می‌خورد؛^۱ این کشورها مستمرا در حال تدوین استراتژی‌های مالی و تأسیس واحدهای مرتبط با بنگاه‌های کوچک و متوسط در بانک‌های خود هستند. اکنون کشورها به این درک از واقعیت رسیده‌اند که برای حرکت به سوی تأمین مالی نظام‌مند و منسجم بنگاه‌های کوچک و متوسط، نیاز به تغییر رویکرد و ایجاد ابزارهای بانکی جدید است. به همین علت در دو دهه اخیر بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط به عنوان یک زمینه مطالعاتی گسترده مورد توجه کشورها قرار گرفته است. مهمترین مزیت رشد ادبیات بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط را می‌توان فهم صحیح بانک‌ها از نیازهای خاص و سریع این بنگاه‌ها و تنظیم سیستم بانکی براساس آن و بهره‌گیری از روش‌های کارآ و منسجم برای غلبه بر

۱. The SME Banking Knowledge Guide, IFC, 2010.

مواجهه با ریسک بالای اعتباری و هزینه‌های بالای خدمات قابل ارائه به بنگاه‌های کوچک و متوسط دانست. به همین علت مسئله بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط را می‌توان مکانیسمی در حال تحول و گذار دانست که از یک بازار به شدت دشوار برای ارائه خدمات مالی به این بنگاه‌ها، به یک هدف استراتژیک برای هر بانک تبدیل شده است.

برای ارائه خدمات مالی و اعتباری مؤثر به بنگاه‌های کوچک و متوسط، بانک‌ها ملزم به تغییر روش‌های مرسوم کاری و مدیریت مناسب‌تر ریسک در هر مرحله از زنجیره خدمات مالی و اعتباری هستند. اولین گام برای ورود به بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط داشتن تحلیل جامع و صحیح از بازار و توانایی تشخیص و جداسازی بین بنگاه‌های کوچک و متوسط و سایر فعالیت‌های خرده‌فروشی و تجاری است.

زمینه دیگری که در بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط باید به آن توجه کرد، مدیریت هزینه‌ها و ریسک بانک‌ها با استفاده از دستیابی و سنجش^۱ اعتبار بنگاه‌هاست. در سبد خدمات مالی و اعتباری بانک‌ها نیز باید خدمات کم هزینه برای شروع فعالیت‌های تجاری جدید و هم مرجع تعیین اعتبار برای اعتبارسنجی و پیش‌بینی مقدار ریسک شراکت با بنگاه‌های کوچک و متوسط وجود داشته باشد. توسعه دانش و ظرفیت پیش‌بینی ریسک، بدون در اختیار داشتن اطلاعات کامل و موثق مالی، با استفاده از ابزارهایی مانند رتبه‌بندی اعتباری^۲، کارآیی بانک‌ها را جهت اعتبارسنجی بنگاه‌های کوچک و متوسط افزایش می‌دهد. مهمترین اقدامات لازم برای ارائه خدمات بانکی مناسب به بنگاه‌های کوچک و متوسط را می‌توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

– دسته‌بندی بازار، کالاها و خدمات

مهمترین عامل موفقیت بانک‌ها در تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط، در اختیار داشتن تحلیل مناسب و به‌روز از وضعیت بازار و دسته‌بندی بازار، کالاها و خدمات است. بنگاه‌های کوچک و متوسط در بازار به لحاظ عملکرد بسیار متنوع هستند، برخی از آنها بنگاه‌های پیشرو در زمینه کارآفرینی و تولید ثروت برای اقتصاد و برخی دیگر تنها یک شرکت بازرگانی یا خرده‌فروشی هستند. برای تأمین مالی مناسب این بنگاه‌ها، باید بانک‌ها دست به طبقه‌بندی بازار و کالاها و خدمات عرضه شده بزنند تا بتوانند خدمات مالی مناسب و کارآیی را در اختیار بنگاه‌های کوچک و متوسط قرار دهند.

– استراتژی و دانش کافی از بازار بنگاه‌های کوچک و متوسط

بانک‌ها برای ایجاد تعامل مثبت با بنگاه‌های کوچک و متوسط، باید به دقت تقاضای این بنگاه‌ها را مورد بررسی قرار دهند و ابزار لازم برای تأمین تقاضای بنگاه‌های کوچک و متوسط را با هدف تأمین منفعت

---

۱. Acquire and Screen

۲. Credit Scoring

هر دو طرف، در اختیار داشته باشند. معمولاً بنگاه‌های کوچک و متوسط به‌طور گسترده‌ای از لحاظ جغرافیایی پراکنده هستند، به همین علت بانک‌ها باید نسبت به تمرکز جغرافیایی این بنگاه‌ها شناخت کافی پیدا کنند. همچنین دانش کافی از کسب درآمدهای بالقوه بانک در همکاری و شراکت با بنگاه‌های کوچک و متوسط و تقسیم‌بندی بنگاه‌های کوچک و متوسط به بخش‌های مجزا و کسب اطلاعات دقیق از نیازهای مالی هر بخش از موارد دیگری است که بانک‌ها باید به آن توجه کافی داشته باشند.

– هزینه‌های عملیاتی پایین

بانک‌های برای تأمین مالی خرد و انبوه بنگاه‌های کوچک و متوسط نمی‌توانند با همان ساختار هزینه‌ای و کارمزدی متعارف عمل کنند. با توجه به اینکه درآمد بانک به ازای همکاری با هر بنگاه کوچک و متوسط پایین است، باید راه‌های کارآمد برای خدمات بانکی به این بنگاه‌ها تدوین شود. یکی از راهکارهای کاهش هزینه‌های عملیاتی بانک‌ها، دریافت کارمزدهای مختص عملیات بانکی بنگاه‌های کوچک و متوسط است.

– مدیریت نوآورانه ریسک

بانک‌ها برای ارزیابی اعتبار بنگاه‌های کوچک و متوسط نمی‌توانند از راه‌های معمول بهره‌گیرند و باید از راه‌های جدید و خلاقانه برای ارزیابی اعتبار بنگاه‌های کوچک و متوسط، از جمله تست‌های روان‌شناسی، ارزیابی جریان نقدی^۱ و یا ارزیابی کیفی اعتباری^۲ استفاده کنند. همچنین این راه‌های جدید و خلاقانه باید در بستر فرآیندهای اعتباری ساده و کارآمد قرار گیرند تا قابل اجرا گردند.

– توانمندسازی بنگاه‌های کوچک و متوسط

یکی از اصلی‌ترین دلایل عدم تمایل بانک‌ها به ارائه خدمات مالی به بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورهای در حال توسعه، عدم علمی بودن فرآیندهای مالی و تجاری در اغلب این بنگاه‌هاست. در این زمینه بانک‌ها می‌توانند ابتکار عمل را جهت اعتلای دانش مالی این بنگاه‌ها به دست گیرند و از راه‌های مختلف از جمله برگزاری سمینارهای متنوع برای شرکای بنگاه‌های کوچک و متوسط و همچنین ارائه بسته‌های اولیه مالی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط نوظهور به هدف یاد شده نزدیک شوند.

– تعامل با دولت

دولت و بانک‌ها می‌توانند شریک خوبی برای غلبه بر چالش‌های کسب‌وکار با بنگاه‌های کوچک و متوسط باشند. بانک‌ها می‌توانند با دولت از طریق ایجاد دفاتر اعتباری اقدام به اشتراک‌گذاری ریسک حاصل از کسب‌وکار با بنگاه‌های کوچک و متوسط نمایند. این دفاتر دولتی می‌توانند درصدی از میزان وام اعطایی به بنگاه‌های کوچک و متوسط را ضمانت کنند تا ریسک حاصل از عدم پرداخت وام بین بانک و دولت به اشتراک گذاشته شود. همچنین دولت می‌تواند در شناخت و ارسال اطلاعات بنگاه‌های محروم از

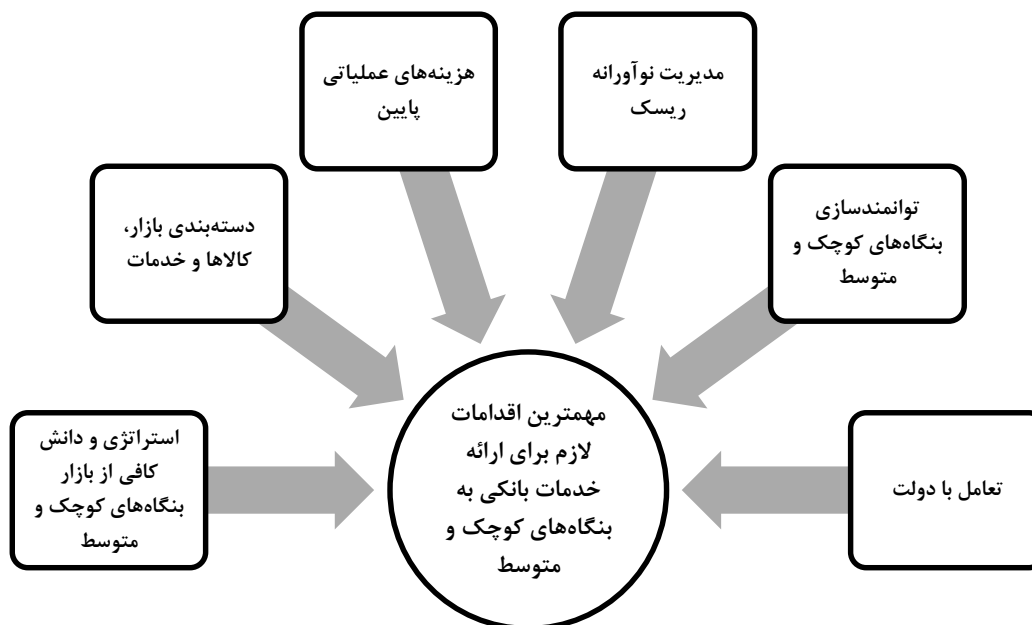
۱. Cash Flow Estimates

۲. Qualitative Credit Assessment (QCA)

اعتبارات بانکی و مالی به بانک‌ها با آنها همکاری کند.^۱

شکل ۷. مهمترین اقدامات لازم برای ارائه خدمات بانکی به بنگاه‌های کوچک و متوسط

ذکر این نکته ضروری است که برای تأمین مالی و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، نقش بانک‌ها فراتر از موضوع تأمین منابع مالی و اعطای تسهیلات به این بنگاه‌ها می‌تواند باشد. بانک‌ها می‌توانند روش‌ها و ابزارهایی را در ارائه خدمات غیراعتباری به بنگاه‌های کوچک و متوسط ابداع کرده و اولویت را به ارائه خدمات غیراعتباری در کنار اعطای تسهیلات به این دسته از مشتریان اختصاص دهند. از جمله این خدمات غیراعتباری می‌توان به قرارداد متقابل خرید کالا و خدمات و ارائه خدمات مشاوره‌ای اشاره کرد. این خدمات می‌تواند در کاهش ریسک اعطای اعتبار به بنگاه‌های کوچک و متوسط تأثیرگذار باشد.

همان‌گونه که در تعریف و مؤلفه‌های ساختاری بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط دیده می‌شود سیستم بانکی کشور فاصله معناداری با اجرای این الگو برای تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط دارد. نبود نظام رتبه‌بندی و اعتبارسنجی مناسب از مشتریان، نبود مدل‌های ریسک مبتنی بر مدل بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط، وجود تسهیلات تکلیفی عمده برای بانک‌ها و ساختار دولتی سیستم بانکی را می‌توان از دلایل عمده ناتوانی سیستم بانکی کشور در اجرای مدل بانکداری بنگاه‌های کوچک

۱. برای مطالعه بیشتر در مورد بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط به دو مقاله زیر مراجعه کنید:

و متوسط دانست.

۴-۵. توسعه شبکه‌ای بنگاه‌های کوچک و متوسط

یکی از مهمترین راهکارهایی که برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط پیشنهاد می‌شود، توسعه شبکه‌ای بنگاه‌های کوچک و متوسط است که این راهکار عمدتاً در سه روش زیر خلاصه می‌شود:

- ساماندهی پیمانکاران فرعی

در این مدل، یک بنگاه بزرگ در رأس قرار گرفته و شبکه‌ای از بنگاه‌های کوچک و متوسط را به صورت زیرمجموعه خود تعریف کرده و این بنگاه‌ها برای بنگاه بزرگ تولید می‌کنند. سازمان‌های متولی در حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط برای گسترش و توسعه این مدل نقش مؤثری دارند و ایجاد حلقه‌های بین بنگاه‌های بزرگ در صنعت و خدمات، وظیفه اصلی سازمان‌های حمایت‌گر بنگاه‌های کوچک و متوسط می‌باشد.

این مدل در کنار مزایایی که برای بنگاه‌های کوچک و متوسط دارد، قدرت انعطاف‌پذیری بنگاه‌های کوچک و متوسط را تحت تأثیر قرار می‌دهد و رونق و رکود کسب‌وکار خود را با کسب‌وکار بنگاه بزرگ گره می‌زند. همچنین این مدل قابل تعمیم به تمام کشور برای توسعه صنعت و خدمات به صورت متوازن نیست.

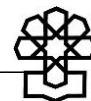
- گسترش شبکه‌های خانگی

در این مدل از ساماندهی کسب‌وکارهای کوچک، زیستگاه‌های کاری، به جای کارخانه در منازل شکل می‌گیرد و نیروی کار در منزل به عنوان حلقه‌ای از تولید تعریف می‌شود. بهترین شکل این مدل در کشور چین به وجود آمده است و تأثیر بسزایی در تولید و ساماندهی کسب‌وکارهای کوچک داشته است. برای مثال در این مدل برای تولید و عرضه پوشاک، در یک منزل لباس دوخته می‌شود و در منزل دیگر بسته‌بندی می‌شود. سازمان‌های حمایت‌گر کسب‌وکارهای کوچک در این مدل وظیفه ایجاد ارتباط بین حلقه‌های مختلف تولید محصول را بر عهده دارند.

- گسترش خوشه‌های کسب‌وکار

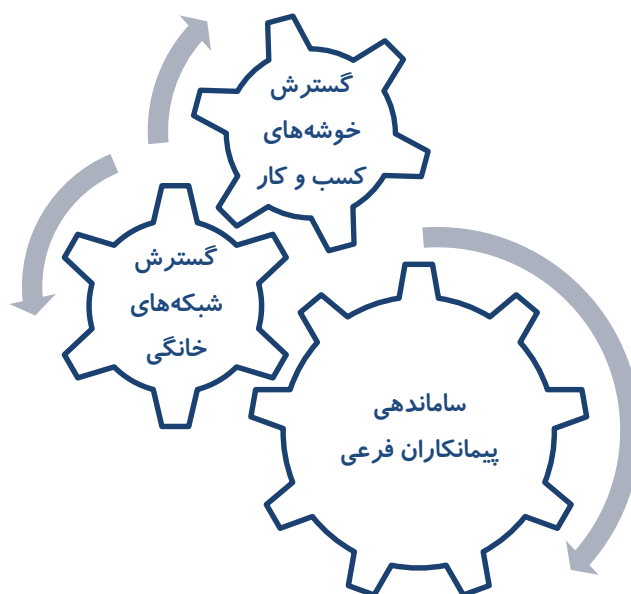
یکی از مهمترین مدل‌های حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، گسترش خوشه‌های کسب‌وکار است. خوشه‌های کسب‌وکار تجمعی از بنگاه‌های اقتصادی در فضای جغرافیایی است که رابطه میان آنها به صورت ترکیبی از رقابت و همکاری بوده و بر همین اساس تولید در خوشه به صورت مستقیم و غیرمستقیم تسهیل می‌شود.

توسعه خوشه‌های صنعتی که در سیاست‌های کلی صنعت نیز مورد تأکید قرار گرفته است، دارای

بازدهی و مزیت بیشتری نسبت به سایر مدل‌های توسعه شبکه‌ای است و به عنوان یک الگوی موفق برای سازماندهی بنگاه‌های کوچک و متوسط از طرف سازمان‌های بین‌المللی توصیه می‌شود.

شکل ۸. روش‌های توسعه شبکه‌ای بنگاه‌های کوچک و متوسط

۶. پیشنهادهای سیاستی

اهتمام به حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور از چند جهت می‌تواند در فضای کسب‌وکار کشور مثمرتر باشد. در حالی که نامساعد بودن فضای کسب‌وکار کشور منجر به رکود اقتصادی، نرخ بیکاری بالا و قوت بخش غیررسمی اقتصاد شده است، رونق و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط می‌تواند زمینه‌های کاهش آسیب‌های فوق را محقق کند. در این راستا برای حمایت و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد می‌توان راهکارهای زیر را پیشنهاد کرد:

۱. اولین قدم برای توسعه و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، ارائه یک تعریف جامع و مانع از بنگاه‌های کوچک و متوسط است. این تعریف باید متناسب با تعاریف جهانی و شرایط اقتصادی کشور باشد و همه نهادهای اقتصادی برای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری این تعریف را به‌صورت یکپارچه مورد استفاده قرار دهند.

۲. قدم بعدی، طراحی، تدوین و اجرای ساختار نهادی نظام‌مند، چابک و کارآمد در رده‌های مختلف حاکمیت، برای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط است. این ساختار نهادی، ضمن مشخص نمودن سازوکار حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، ارتباط بین ارکان تصمیم‌گیری و نهادهای اجرایی را تسهیل می‌کند. این ساختار نهادی باید هم تأسیس و هم بقای بنگاه‌های کوچک و متوسط را تحت پوشش قرار دهد.

۳. تدوین بسته‌های حمایتی مبتنی بر فضای کسب‌وکار کشور، در مقاطع مختلف زمانی با

هدف توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط اقدامی است که همواره باید مورد توجه دولت باشد. این بسته‌های حمایتی باید در بستر ساختار نهادی موجود تدوین شود تا مؤثر واقع شود.^۱ تدوین این بسته‌ها زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که بدانیم شرکت‌های دانش‌بنیان عمدتاً در قالب بنگاه‌های کوچک و متوسط فعالیت می‌کنند.

۴. ایجاد بسترهای لازم برای ایجاد و توسعه بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط، از طرف حاکمیت برای رفع موانع مالی این بنگاه‌ها حیاتی به نظر می‌رسد. همان‌طور که اشاره شد بانک‌ها به دلیل ریسک بالای تأمین سرمایه بنگاه‌های کوچک و متوسط تمایلی به تأمین مالی این بخش از اقتصاد نشان نمی‌دهند که باید دولت با تدوین راهکارهای عملیاتی، شکاف تأمین مالی این بنگاه‌ها را بهبود بخشد. همچنین ابزارهای مالی متنوع و بدیعی که در بستر بانکداری اسلامی وجود دارد می‌تواند در کاهش این شکاف مؤثر واقع شود. همچنین در اجرای بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط باید به تجربه ناموفق بانک‌های تخصصی کشور که در این زمینه ورود کرده‌اند هم توجه کرد.

۵. ثبات در سیاستگذاری‌های اقتصادی و تدوین قوانین یکی از مهمترین مؤلفه‌های حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور است که دولت در این عرصه نقش محوری ایفا می‌کند.

۶. تأمین زیرساخت‌های اقتصادی، کاهش دادن یا معافیت مالیاتی، تعویق بدهی و کاهش فساد در ساختار اقتصادی کشور مهمترین ابزارهای قابل دسترس برای رفع موانع غیرمالی بنگاه‌های کوچک و متوسط است.

۷. ساماندهی بنگاه‌های کوچک و متوسط در قالب خوشه‌های کسب‌وکار یکی از راهکارهای مؤثر در حمایت از این بنگاه‌هاست. رشد خوشه‌های کسب‌وکار یکی از مهمترین راهکارهای توصیه شده از طرف بانک جهانی و یونیدو برای کشورهای کمتر توسعه یافته است. نهاد رسمی توسعه و ساماندهی خوشه‌های کسب‌وکار در کشور، سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران است. این سازمان در طول ۱۳ سال فعالیت خود تنها به توسعه ۴۷ خوشه از ۳۸۸ خوشه کسب‌وکار شناسایی شده در کشور اقدام کرده است.

۸. گسترش و ساماندهی کسب‌وکارهای خانگی یک از راهکارهایی است که می‌تواند در رشد کسب‌وکارهای کوچک مؤثر باشد. لازم به ذکر است که مهمترین مؤلفه برای ساماندهی مؤثر

---

۱. نگاهی به اجرای آیین‌نامه گسترش بنگاه‌های زودبازده و کارآفرین در سال ۱۳۸۴ تصویر مناسبی از لزوم ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور در اجرای بسته‌های حمایتی را فراهم می‌کند. بر اساس این آیین‌نامه بنگاه‌های کمتر از ۵۰ نفر کارکن بنگاه‌های کوچک معرفی شدند و بانک مرکزی موظف شد تا حداقل سهم مشخصی از منابع اعتباری را به این بنگاه‌ها اختصاص دهد. بر اساس آخرین گزارش بانک مرکزی حجم تسهیلات اعطایی به بنگاه‌های کوچک از آغاز اجرای آیین‌نامه تا خردادماه ۱۳۹۳ به ۲۹۵/۸ هزار میلیارد ریال رسیده است. براساس برآوردهای بانک مرکزی، اجرای آیین‌نامه مذکور به افزایش شدید بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و رشد نقدینگی انجامید. همچنین ایراد در سازوکارهای اجرایی آیین‌نامه گسترش بنگاه‌های زودبازده و کارآفرین، فرصت مناسبی را برای سودجویان به وجود آورد و زمینه انحراف تسهیلات بانکی از اهداف اصلی خود را فراهم ساخت.

کسب‌وکارهای خانگی، ایجاد ارتباط بین کسب‌وکارها از طرف نهادهای متولی است.

۹. ایجاد و گسترش شبکه پیمانکاران فرعی یکی از راهکارهای پیشنهادی برای تکمیل حلقه تولید ارزش‌افزوده بنگاه‌های کوچک و متوسط است که نقش نهادهای حمایتگر در این باب بسیار چشمگیر است.

۱۰. یکی از مهمترین مشکلات ابتدایی بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور فقدان اطلاعات و مهارت‌های بازرگانی و مالی لازم در اداره این بنگاه‌هاست. بانک‌ها می‌توانند با تأسیس نهادهای مشاوره بازرگانی و مالی این مشکل بنگاه‌های کوچک و متوسط را حل کنند.

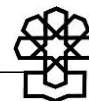
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

براساس مباحث صورت گرفته، در شرایطی که کشور با بیکاری و رکود اقتصادی مواجه است، توجه به کسب‌وکارهای خرد، کوچک و متوسط به عنوان محور اصلی رونق تولید و خلق فرصت‌های شغلی در فضای کسب‌وکار کشور ضروری است. این امر زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که بدانیم در جهان تحولی اساسی در فعالیت‌های اقتصادی، با فاصله گرفتن از بنگاه‌های بزرگ و فعال شدن بنگاه‌های کوچک و متوسط در حال وقوع است. همان‌طور که اشاره شد با وجود نهادهای حمایت‌کننده بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور، تاکنون به کسب‌وکارهای خرد به عنوان نهاد تأثیرگذار بر متغیرهای کلان اقتصادی توجه نشده است و بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور با موانع و مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند. در بخشی که موانع پیش‌روی بنگاه‌های کوچک و متوسط بررسی شد، مشکل تأمین مالی این بنگاه‌ها براساس تحلیل‌های موجود به عنوان اصلی‌ترین مانع کسب‌وکار بنگاه‌های کوچک و متوسط معرفی شد.

براساس تجربه موفق کشورها در ایجاد و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، تدوین استراتژی توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط باید براساس یک سازوکار روشن و کارآ بین حاکمیت و فعالان بازار مالی کشور شکل گیرد. بانک‌ها در تحقق این استراتژی، به عنوان اصلی‌ترین نهاد تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط نقش مهمی را ایفا می‌کنند. از طرف دیگر به علت کارآ نبودن روش‌های سنتی بانکداری در مواجهه با بنگاه‌های کوچک و متوسط، بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط به‌عنوان یک الگوی کاربردی در نظام بانکداری مورد توجه کشورها قرار گرفته و مطالعات گسترده‌ای در این باب صورت گرفته است.

در این مطالعه، توسعه بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط به عنوان یکی از راهکارهای حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط توصیه شد و در کنار آن، سعی شد تا موارد دیگری مانند تدوین بسته‌های سیاستی از طرف دولت، توسعه شبکه بنگاه‌های کوچک و متوسط و... مورد بررسی قرار گیرند. همچنین

سعی شد با بررسی ساختار نهادی کشورهای پیشرو در زمینه حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، ساختار نهادی پیشنهادی برای کشور پیشنهاد گردد. در بخش بعدی گزارش سعی خواهد شد تا بانکداری اسلامی بنگاه‌های کوچک و متوسط، به عنوان یکی از الگوهای قابل طرح در ساختار بانکی کشور معرفی گردد. همچنین به مطالعه وضعیت بانکداری بنگاه‌های کوچک و متوسط در برخی از کشورهای منطقه منا پرداخته خواهد شد.

منابع و مأخذ

۱. اکس، کارلسون و توریک. نقش صنایع کوچک در اقتصاد مدرن، ترجمه: جهانگیر مجیدی، مؤسسه فرهنگی رسا، ۱۳۸۳.
۲. ملکی‌نژاد، امیر. تحلیلی بر نقش صنایع کوچک و متوسط در توسعه اقتصادی، راهبرد یاس، ش ۸، ۱۳۸۵.
۳. سلطانی، پدram و همکاران. بررسی نظام تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران با عنایت به تجارب سایر کشورها، پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۲.
۴. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری (۱۳۸۵-۱۳۹۱)، بخش صنایع، تعداد کارگاه‌ها، شاغلان و ارزش‌افزوده کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر برحسب طبقات کارکن.
۵. سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، اساسنامه شرکت مادر تخصصی سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، ۱۳۸۴.
۶. مستوفی، محمدرضا (حاجی آقازاده)، احمد، عباسی. بررسی تحقق اهداف مورد نظر (اهداف تولیدی، اشتغال‌زایی، سودآوری) در طرح بنگاه‌های زود بازده در استان قم؛ مطالعات مالی؛ ش ۷؛ ۱۳۸۹.
7. M. Chironga, J. Dahl, T. Goland, G. Pinshaw, and M. Sonnekus, "Micro-, Small, and Medium-size Enterprises in Emerging Markets", McKinsey & Company, 2012.
8. International Finance Corporation: IFC Advisory Services, "The SME Banking Knowledge Guide", 2010.
9. OECD, "Financing SMEs and Entrepreneurs", 2014.
10. K. Kushnir, M. L. Mirmulstein, and R. Ramalho, "Micro, Small, and Medium Enterprises Around the World: How Many Are There, and What Affects the Count?", IFC, 2010.
11. M. Ayyagari, T. Beck, and A. Demirgüç-Kunt, "Small and Medium Enterprises across the Globe: A New Database", World Bank, 2003.
12. M. Schiffer, and B. Weder, "Firm Size and the Business Environment: Worldwide Survey Results", World Bank, 2010.
13. European Commission, "Annual Report on European SMEs 2013/2014 – A Partial and Fragile Recovery", 2014.
14. United Nations Industrial Development Organization, "Strategy Document to Enhance Contribution of Efficient and Competitive SME Sector", 2003.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۱۴۳۸۰

عنوان گزارش: الگوی تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط ۱. تحلیلی بر مفهوم و اهمیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازارهای مالی)

تهیه و تدوین: آرمین مصطفی‌زاده

ناظر علمی: صمد عزیزنژاد

متقاضی: حمیدرضا فولادگر (رئیس کمیسیون ویژه حمایت از تولید ملی و نظارت بر اجرای

سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی)

اظهار نظر کنندگان: اسدا... جلال‌آبادی، سید امیر سیاح

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. بانکداری

۲. بنگاه

۳. کوچک و متوسط

۴. تأمین مالی

۵. تسهیلات

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۵/۱۴